891.79
S79
Oma1921

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

ELIAS CZAYKOWSKY
COLLECTION OF
UKRAINIAN CULTURE

891.79
S79
Oma1921

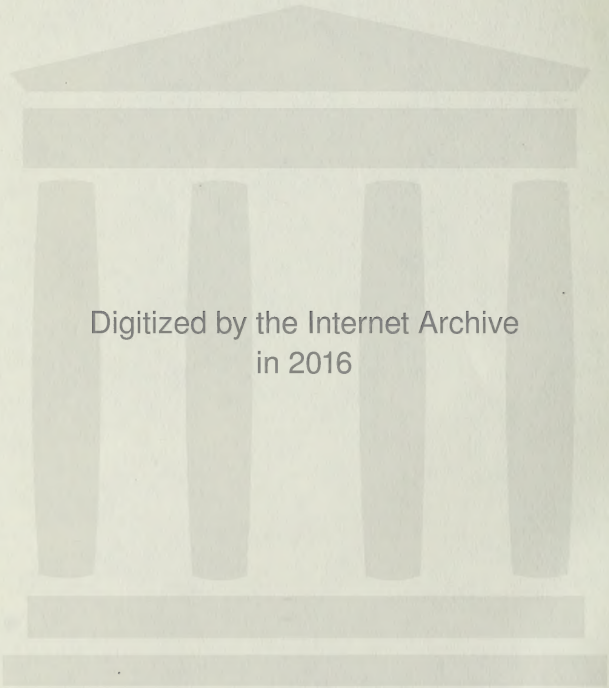
Digitized by the Internet Archive
in 2016

https://archive.org/details/marusiabohuslavk00star

М. СТАРИЦЬКИЙ

МАРУСЯ БОГУСЛАВКА

Ціна 50 цнт.

1 9 2 1

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
ім. Тараса Шевченка.
168 East 4th Street, New York, N Y.

М. СТАРИЦЬКИЙ.

МАРУСЯ БОГУСЛАВКА

ПОБИТОВО-ІСТОРИЧНА ДРАМА

—— В ПЯТИ ОДМІНАХ. ——

ПРОЛОҐ: „Продав брат сестру".
I Дія: „Зірваний рай".
II Дія: Потурчилась, побусурманилась".
III Дія: „Материн присуд".
IV Дія: „Єдина порада — смерть".

НАКЛАДОМ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ
ім. Т. ШЕВЧЕНКА.
в Ню Йорку.

— ОСОБИ: —

Ганна з Богуслава — паніматка, вдова. Хоч і літня жінщина, але енергічна, ще при здоровлю.

Маруся Богуславка — її дочка: молода, мнякої, ніжної вдачі.

Степан — брат її: завзятий, запальний козарлюга.

Охрім Колій — осавул наказного, поштивий, підтоптаний.

Сохрон Мальований — атаман курінний, Марусин женених.

Леся Кушнірівна — подруга Марусі.

Катря — наймичка у паніматки Ганни.

Андрій Лобань
Іван Карпенко — з козачої старшини, середніх літ.

Запорожець 1-й
Запорожець 2-й — невольники.

Гірей — мурза, а потім паша: Марусин чоловік. Красивий, палкий, поетичний.

Ахмет — старий евнух.

Іслам-бей — назорця над невольниками: молодий.

Хаїм — корчмар, жид.

Шляхтич 1-й і 2-й — богаті поляки-пани.

Панна 1-ша і 2-га — вільні панянки, мешкають при корчмі.

Дід
Баба Варка
Парубок
Дівчина — челядь у Ганни, вдови.

Шляхта, музики, дівчата, козаки, запорожці, татари, яничари, вуєзини, одаліски Гірея, арапчата, черкеси, прислужниці, Марусині діти.

Діється в XVII віку.

(Між першою і другими діями минає шість літ).

891.79
S79
Oma 1921

ПРОЛОГ.

Середина великої корчми, на границі Буджацького степу з Польщею. На авансцені з права і з ліва по столу, під стінами лави. В глибині в кутку 2 бочки здорових, при них стільчик з посудою, лівер і т. п.: в другім кутку теж стіл. — Ближче характерна, висока груба з великим комінком. По стінах і над дверима картини (козак верхи на бочці. козак Мамай і др.). З права від акторів ванкир. — Ніч. Світло — старі шандали на столах, а коло стойки каганець.

Шляхтич 1-й. (товстелезний), **Шляхтич 2-й** (як бик), **Охрім і другі** сидять за столом на право від акторів), пють і в кости грають; на ліво на широкій лаві, на килимі сидить Мурза, (красивий, молодий) коло його крутиться корчмар—жид (в стародавній ярмулці, пейсах і капсардаках), дівчата, прислужниці, поубирані в польські, українські і навіть турецькі убори — розносять куби і підливають вино. — Музика стоїть коло бочок, поблизь вхідних дверей.

Хор.

Нема в світі краще втіхи,
Над вино й дівочі сміхи,
З ними рай і день і ніч,
З ними смуток лине пріч.
Гей, красуні — любки,
Нам сповняйте кубки.
Щоб по вінця грало,
Щоб нас все кохало!
Гей, понурі і оспалі,
Не цурайтесь флашки й кралі,
Бо без цих присмак, либонь,
В серці згасне вам вогонь.
Гей, красуні—любки і т. д.

Шляхтич 1-й. — Гей, кохаймося! (Обніма панну).

Шляхтич 2-й. — Гуляй душа без кунтуша!

Всі. — Гуляй! (Пють).

Жид. — (Одскакує од Мурзи). Ой, веселе панство! Ой, слічне панство! А ви, панянки красні, наливайте всім меду, щоб келехи не вакували, щоб через вінця лилось... тай розважайте пишних гостей... Ой, щоб у мене антик, щоб корчму Хаїма всі знали!

Панна 1. — Не турбуйсь, господаре! Не занудиться панство з нами!

Панна 2. — Аби ми з ним не занудились!

Шляхтич 2. Ух, де там, моя кохана? (Крутить вуса).

Панна 1. — (Спирається на плече 1-го шляхтича). А ну, мій ясний пане, на моє щастя!

Шляхтич 1. — На сині оченята? Гайда шість дукатів!

Голоси. — Пан має! Виграв!!

Панна 1. — Половина-ж моя, бо моє щастя? (Обніма його).

Шляхтич 1. — Все твоє, моя цяцяна... (оддає гроші) і серце і все... Ей, аж горить... треба залить... сип меду!!

Панни. — Кому, пишне панство, меду, кому венґжини?

Пани. — Просимо краще цілунків! (Сміх).

Другі. — Гей панове, ставте, часу не гайте — золото слічне кишеню тисне! (Починають грати; панни обсідають).

Дівчина — (в турецькім уборі підносить Мурзі питво). Найпишнішому проміню сонця! (Кланяється).

Мурза. — Спасибі, квітко з Ай-Петрі! І ранішній східний вітрець був би щасливий обняти тебе.

Голоси. — Два пеци! Пять!

Охрім. — Десять талярів битих! Ставте! Щасливі! як потяг жида за паса, так і душа побігла до ляса! (Сміх).

Мурза. — (до жида). Маєш троянду з очима і з розумом.

Жид. — Ой, вей! Слово світозорого пана мене дурманить... У нас виборні красуні...

Мурза. — Красунь моє око не бачить після тієї зорі, що промінєм своїх чар осяяла моє серце й отруїла... Такої краси не бачило сонце, хіба-но великий пророк може вбачати її під наметом едемських садків.

Жид. — Ой, ой, ой!!! А деж пробуває те чудо?

Мурза. — В Богуславі... дочка їхнього муєзина.. — (прикладає руку до чола і грудей). Клянусь бородою пророка, нема такої прелини в синьому морі, нема такої в небі зорі!

Жид. — Цц-цц-цц!! (Чуха за пейсом). То світлий пан ця того і коней там хоче куповати... ай вей, вей!! хе хе! але я сонцю красному раджу подивитись і у нашого панства коні... Ой, коні, ой слічні коні!!! Вогонь... Пекло!

(Прислужниці потроху розходяться; за ними оддалива два шляхтичі).

Мурза. — Можна подивитись і тут, коли твій язик дув хоч на час у приязни з правдою?

Жид. — Ой вей, не то, що в приязни, а у шлюбі!

Мурза. — Слова твої долітають до мого вуха...

ЯВА 2.

(Два шляхтичі, змовляючись, виходять).

Голоси. — Гей, жиде!

Жид. — Зараз, до послуги! (Біжить).

Мурза. — О, Аллах... О, Магомет! Відбери у мене сять гурій на небі, та дай мені цю джаурку!!

Шляхтич 2. — А що-ж ти, шельмо, не бавиш нас?

Жид. — Служу, панству! чим можу...

Охрім. — То співай і танцюй!!

Жид. — Який у мене, вельможний пане, спів? Мій еле мав голос товстий, а моя мамеле тандитний, а як жили до купи, то вийшло таке, що не ватр його й хати... (Сміх) таке, що нехай йому аби-що, тай уже!

А танцювати моя мамеле раз спробувала, так патинками ударила тателе, що він, звиняйте, присів і довго не міг встати. (Всі регочуться).

Охрім. — Тай мудра-ж твоя мама!

Жид. — А чим я винен? Хай краще панни заспівають і потанцюють...

Шляхтич 2. — Ні, ні! Ти, жиде! Не-то — канчуками! (Встає від столу).

Жид. — (скорчився). Зараз, зараз! Не турбуйтесь, пануню. (Співа і пританцьовує, музика приграє).

Я жидочок зер хороший,
Тільки-б треба більше грошей:
До послуги я панам....
За дукати все віддам!
Ой вей! Лапсердом!!
Скачи, враже, як пан каже
І задком, і передком
Перед паном Федірком!
Ой, геп, гоп!! (Танцює).
Маю Хайку балабусту,
І перин до лиха.
Ох і вей, на шабас з нею
Що за мила втіха!
Ой, вей! Лапсердом, і т. д.
Маю діти слічні, дивні,
Чесні, як у Лота:
Дам котрому в руку гривню
Вишахрує злота,
Ой, вей! Лапсердом, і т. д.

Пани. Ха, ха, ха! Віват Хайму! За його кошти венгжини!

Жид. Ох, сповняйте кубки!

Пани. (чокаються). Кохаймося!!

Всі (співають) Поки кров не прохолола,
Кохаймося, пиймо згола,
Щоб позбутись всяких хмар,
Засипаймо, серед чар.

Гей красуні любки,
Нам сповняйте кубки,
Щоб по вінця грало,
Щоб нас все кохало!
Віват!!

Другі (підспівують) Гей, панове, ставте,
Часу-но не гайте,
Золото преслічне
Аж кишені тисне...
Віват!!

Жид. — Уф! Уф! Ледве ходить дух! Трохи не вскочив у лихо, аж по нікуди... по самий гугель.. (до Мурзи). Отой товстий пан, програвся... а має слічні коні.... ой! змії! Ходи, мій ясний світе, до тієї кімнати, а я туди запроважу пана....

Мурза. — (встає). Ходім.

Жид. —(проводючи): Ой, ой, ой! (Зітха і до пана): Вельможний пане, ясний Мурза чекає...

Шляхтич 1. — А? Зараз! (Пішов).

ЯВА 3.

Тіж і Сохрон зі Степаном.

Степан. Ну, ну весна!... От спірчив дощ.. Як хлюща
(Отрушує кобеняк).

Сохрон. А ти й розкис? (Жид вертається),

Степан. Не бійсь, не медяник.
А все-ж охляв і дрижаків наївся,
Бо в животі сухісенько. (До жида) Герш ду!
Мерщій усип скаженої два кухлі,
Та доброї!

Жид. (підбіга). Вельможний пане, вмить! (Маха на дівчата і опоряжа стіл, де сидів Мурза).

Сохрон. Найперш біжи, та коням дай оброку,
Опоряди й постав під накриття!

Жид. Вмить, пане!... Гей (До прислужниць) Ясновельможним корець

Горілки дать із бочки, що в кутку
І привітать! (Вибіга в сіни)

Панна 1. (гостро усміхнулась і побігла).
Гостей ми пишних раді
Удовольнить.

Степан. (росправляється і весело оглядаючись).
Ну Богові хвала,
Що з степу нас накерував до корчми:
І тепло тут і весело, — люблю! (Сіда).

Сохрон. Та що й казать! Де гра, питво й жонота,
Ти-б і днював...

Степан. І ночував-би навіть,
Як ось і тут!

Сохрон. Ну, брате, не звикай:
Пробудемо малу-ми тут годину,
Поки оброк....

Степан. (збентежено). Та-що ти? Схаменись!
У глупу ніч... у хлющу в степ рушати?
Надбаємо у день ми наш прогай!

Сохрон. Та зроду ні! І хвилини не прогаю:
І в корчму сю не завернув-би я,
Коли-б, на гріх, не підупали коні...

Степан. Та не шалій! Чи-ж Богуслав за морем?
Достанемось без похапу на шлюб:
За день і Буг, за ним Ятран, Синюха,
А там і Рось, і славний Богуслав,
Де мешкає сестра моя Маруся.

Сохрон. Де сяє мій єдиний в світі рай!

Жид. (до себе). Ага! Вони!! На руку, мов ковінька
(Підходить до Мурзи).

Степан. Який там рай дівоча красота?
Ударив дощ, обвіяв гострий вітер —
І по красі, по втісі.

Панна 1. Панству ось
Горілки жбан... (лукаво): Ще може чого треба?

Степан. Надумаюсь і шепітну....

Панна 1. Я вмить

До панської послуги. (Виходить, кокетуючи)

Степан. (налива оковиту). От де рай,
Так на душі від його промінь грає,
І промінь той не зрадить...

Сохрон. Годі, цить!
Ти підсунись.... либонь намок занадто? (Одпива трохи).
А про сестру недбало не верзи:
Її душа прозора, як кришталь,
А серденько доброт високих повне,
Воно весь мир скрасити може....

Степан. (сміючись): Ой,
Та не сміши, а то аж страх...

Сохрон. (гостро). Степане!
Вона мені жоною має буть.

Степан. Ет, байдуже! Усі вони красуні,
Із однії, мовляв, зійшли діжі,
І серце в них мінливе, як весна ця, —
То сонечко, то слота, то крупа...
(Панна 1, знов проходячи повуз, наблизилась),

Сохрон. Ха! Ти либонь з таким товаром знався,
Що на торгах купується всіма? (Панна хутко відходить)
То й чесних всіх заводиш в одну міру,
Але сестру....

Степан. Та слухай, не гнівись,
Хіба тебе образити я хочу?
Сестра моя від тебе не втече...
Тільки чого-ж хапатись так до баби?

Сохрон. (сердито). Ух, річ яка! Коли до бруду звик (пє),
То не каляй ним мення найясніше...
(Степан усміхається).
Чи-ж знать тобі хвилини неземні,
Що душу нам до неба поривають
І пахощів її наддають райських?
Чи-ж зрозуміть тобі те світле щастя,

Яке скраша веселкою життя,
І промінем живить задубле серце?

Степан. Ха, ха, ха! Неначе Ювеналь
Віруєш ти жіночі теревені...
А я забув ті дурощі давно
І потопив зітхання у горілці,
Та лицарю й не до лиця вони!

Сохрон. Не до лиця? Свята любов, кохання?
Хіба-ж воно принижує нам дух?
Хіба знища завзятя і одвагу?

Степан. Фу, пишно як... Змагатися дасть-бі...
Але чого твій порожнює кухоль?

(Налива). Ну-ж хильнемо за твій щасливий шлюб
І за сестру, на втіху й на здоровле!

Сохрон. За неї рад! (Пє до дна).

Степан. От це хильнув гаразд...
Ну, я піду на коней ще погляну.

ЯВА 4.

Ті-ж, без Степана

Шляхтич 2. А деж сусід?

Охрім. Кешені спорожнив,
То певно вже шука поради в жида.

Шляхт. 2. Поради? Ет! За пейси стріпонув.
Той знайдуться, посиплються дукати.

Голоси. Ну кидай кость! Сто-злотих! Двісті!

Охрім. Ой,
Пан певно теж до жида має вдатись?
(Сміх, а далі тиха гра).

Сохрон. (Встає і по павзі). Моя красо, мій кроне золотий!

О, як тебе незмірно я кохаю,
Немов злились всі почуття мої
У це одно величне, світле слово:
Воно яскрить у серці кришталем,

Воно мене до тебе порива,
Зозулечко, моя щаслива доле...
О, як я рвусь душею в Богуслав!
Стрілою-б я через степи полинув,
Щоб взять тебе за рученьку мерщій,
Та й на рушник поставить перед Богом;
Але лежить між нами далиня
І побороть її одразу годі ;
То-ж кожна мить, що барить зустріч нам
Є ворог мій запеклий, ненависний,
А ворогу не раджу я тепер
Стать на шляху, спинить мене в дорозі!
(Виходить у сіни).

ЯВА 5.

Ті-ж і **Степан** з двома шляхтичами, без Сохрона. (Степан стрівся з Сохроном, щось йому сказав, той одійшов; шляхтичі, непевно зирнувши на них, пішли до столу).

Жид. (підходе до Степана). Пан-лицар мій прямує в Богуслав?

Степаи Так, жиде, так... в своє кубельце рідне.

Жид. Ой вей, яке-ж те місце, знаю й я!

Степан. Бував?

Жид. А вже-ж не раз... і в панській хаті...
Рід знаю...

Степан. Як?

Жид. Хліб купував...

Степан. Ага!

Жид. Адже ваш дім у місті...

Степан. Пальцем в небо!
На хуторі, за містом....

Жид. Ой! Так, так!
За річкою, бік шляху, що у Луки...

Степан. Ха, ха! Брехня! Ну й жидюга!...

Жид. Вей мір!

Степан. Під дубняком, по другий бік од річки,

Жид. Ай, копф який порожній в мене... шлехт!

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

Сестра була у пана?

Степан. Е-ж, єдина...

Жид (радо). Те-те-те-те! Ой слічна, ой краса!
Маленькою ще бачив... от такою (показує),
сяла вже, як сонечко ясне...
Всі кликали Марусею здається?

Степан. Так, так!

Жид. Брати, здається, теж були?

Степан. Ні жадного пріч мене...

Жид. Батько й мати?

Степан. Вмер пан-отець... сама собі вдова....

Жид. Ох, ох, вей мір!... (Павза). А сів-би пан до столу!

ЯВА 6.

Ті-ж і **Мурза** та шляхтич 1-й.

Мурза (до шляхтича 1-о). Так завтра я оглежу весь табун
І решту дам... (сіда знов на своє місце).

Шляхт. 1-й. Прослічно, світлий Мурзо!
(Весело до жида). Щож тихо в нас? Гуляй! Співай!
Танцюй!
Музик сюди! мазура!!

Всі, (Коло столу). Гей, мазура!!

Жид. (У сіни). Герш-ду, музик! І всі панни сюди!

Панни. (Зібравшись). До панської послуги!

Шляхт. 1. Пийте, грайте,
Співайте! (Заграє).

Шляхт. 2. О, як пан наш затина!

Хор жіночий. Улани, улани,
Мальовані діти,
Кожна панна рада,
За вами летіти;
Не одна панєнка,
Не одна і вдова,
За вами, улани,

Полетіть готова!

Хор спільний. Не одна панєнка,
Не одна і вдова,
За нами, панове,
Полетіть готова!

Хор хлопячий. Ой кобіти пишні,
Мальовані пані!
Не один з нас грішних,
Лихом вас спомяне,
Не один піяка, не один гульвіса,
Вас, красуні пишні,
Помяне у біса!

Всї, а жонота. Не один піяка, не один і т. д.
Не один піяка, не один гульвіса
Од барил і фляшок
Піде геть до біса!!

Хор спільний. Гинь нудота й смуток,
Лий венгжину в кубок;
Веселись-но душа,
Гуляй без кунтуша!
Кохаймося, браття,
Цілуймось, кобіти...
Поки кров в нас грає,
Поки й втіхи в світі!

(Під цей хор і музику танцюють мазура де-які пари, а решта підгукують, приспівують, притупують).

Степан. (або хто другий; не витерпів). Гей, шквар козака!

(Закінчуються танці або козаком, або краковяком, коли це можливо).

Шляхт. 1. Ну, досить! Гей!! До столу знов, панове
До бою я всіх кличу!!

Шляхт. 2. Ой'да!

Я В А 7.

Ті-ж, без музик і панянок; на кону зостаються тільки дві,

і з їх одна в українськім уборі. (Жид підходить до Мурзи, той показує на одну танцюристку; прикликають, Мурза гладить по шоці, а потім розмовля тихо з жидом).

Охрім. (зуздрівши Панаса). Хі, знов земляк! Степан либонь... Попенко?

Степан. Степан, Степан... як пан добродій зна?

Охрім. Ще з пупянку... Я сам з Великих Луків
І пан-отця, покійнаго зазнав...
То з сином вже й чоломкатися можно?

Степан Авже-ж! (Обніма). Авже-ж! Не то, що можно — слід!

Охрім. А що мовляв, — до гурту може хочеш?
З фортуною погратися?

Степан. Чом ні?
Вже-ж не така вона велика пані,
Щоб січовик не зміг її чіпать!

Охрім. Повія, бра! (до гурту) Вельможне добродійство,
Ось земляка до столу вам привів,
Бідкується, що у кешенях мулить.

Шляхт. 1. Так ми йому їх вмить спорожнимо...

Степан. Там хто кому?

Шляхт. 1. Ого, завзятий в ката!

Шляхт. 2. Держіть тепер міцніше чересі!

Шляхт. 1. Так бій на смерть! Пять сотень злотих ставлю.
Хто кида кость?

Голоси. Занадто дуже!

Степан. Я!

Шляхт. 1. Хвалю! Люблю!... Дванайцять!

Степан. Двайцять двоє!

Шляхт. 1. Пан має, ось...

Голоси. Ну й ловко! І не зблід...
Мов три шаги поставив...

Шляхт. 2. Двісті злотих...
Хто йде?

Охрім. Я!

Голос. 1. Я!

Степан. На них ще ставлю сто!

Шляхт. 1. А я на все, додавши зверху двісті!
Панна 1. (до Степана). Ох, пане мій! Який огонь в очах,
Яка краса в завзятті необорім!
На мене пан хай ставить...
Степан. Що-ж за те?
Панна 1. Подяка... що-ж?
Степан. І тільки? Мало, мало!
Шляхт. 1. Взяла сліпа... Перун її забий!
А ну ще раз...
Голоси. Знов виграв, от штука!

ЯВА 8.

Ті-ж і Сохрон.

(Мурза встає і бє в долоні. Вбіга два татарчати. Мурза показує очима, один бере подушку, другий калян).
Жид (Мурзі). Тут брат її, пресвітлий володарю,
І запалився, як порох, у тій грі...
Ой, вей, ферфаль! Впаде напевно в пастку...
Все нам спрія.
Мурза (йдучи до кімнати). Ля ілляга Аллах,
У-Магомед расуль Аллах... Алейкум!!
Я золота не пошкодую...
Жид (маха на прислужниць). Гіт.
(Прислужниці несуть за ним кумис).
Сохрон. Гей, слухай-но... не знаю, як дражнити (Жид підбіга)...
Чи можна-б тут мені купить коня?
Щоб взяв під верх, а змучених на повід...
Товариш мій другого візьме ще...
Жид Ой, лицарю вельможний, як не можна?
І румака, і огиря з Карпат,
І турського гонивітра Арапа,
Я панові всіх ранком покажу
І вибрати напевно буде з чого...
Сохрон. До ранку? Ні! Рушаю зараз я!...

Жид У глупу ніч?
Сохрон. У глупу, так... От зараз
Бахметиків мені ти покажи.
Я й помацьки коня пізнаю...
Жид. Добре...
А ліпше-б тут підночувать...
Сохрон (нетерпляче). От, жид!
Кажу-ж що ні, що не зостанусь зроду,
А він своє. .
Жид. Я падаю до ніг...
Сохрон (за ним). Клади-ж ціну помірну...

Я В А 9.

Ті-ж без жида і Сохрона.

Степан. Моя черга... шість сотень злотих кіп!
Шляхт. 1. Накрив горбом... а ну, скачи пся матір!
Голос 1. Ну й гра, як чорт...
Голос 2. А програє, як хлоп.
Шляхт. 2. Палений грач!
Охрім. Процвиндрив силу пеців!
Голоси. Дванайцять! Сім!!
Шляхт. А в мене двайцять!
Голоси. Взяв!
Степан. (блідний, тремтить, бє кулаком).
А! пекло, гинь!!
Панна 1. (Заграє). На мене став-но, пане!
Степан. Ей,, к'бісу! Геть! (Одпиха).
Панна 1. (на бік одходячи). У, бидло!
Охрім. Став рівніш!
Дівч. (в укр. уборі). Хай пан не гра.., тут виграти не можна....
Степан. (дико сміється). Ага! Метці?
Дівч. Не знаю... я мовчу....
Тільки не грай, он прислухають...
Степан. Пізно!...

Остатні ось дукати... тілько три!
Голоси. Чи-ж пан умер?... Чи ставить що до кону?
Степан. Ось тут в руці! (Кида кости).
Голоси. Аж двайцять три!
Шляхт. 1. Пан ма!
Шляхт. 2. Ха, ха, ха, ха! На це число й три пеца!
Охрім. Е, брате, зле! Як раз настав твій пас,
А ти спустив... на посьміх!
Степан. Глум, тай годі!
(до себе) Що туть чинить? Фортуна надійшла,
Немає чим за хвіст її вхопити...
Ні шеляга... крім жовтяків шости...
В Сохрона-б то позичити? Так зроду
На гру не дасть... тай мало з ним... А жид?
Кий біс!
Голоси. Що-ж пан? Здоровий кінь на столі!!
Степан. А! пропадай! До пеців ще й коня!
Шляхт. 2. Чи добрий кінь?
Шляхт. 1. (регоче). З гори біжить за вітром?
Степан. Та, пане, тут такого скрізь нема...
Взяв зпід паші...— дукатів з сотню варто!
Охрім. Степану я повірю...
Шляхт. 2. Ну, то йде!
Голоси. Сімнайцять! О!?
Степан. (несамовито). У мене двайцять двоє!!
Шляхт. 1. Ось двайцять три!
Охрім. Пропав турецький кінь!
Степан. Шельмовство! (Схоплюється).
Шляхт. 1. Цо-о?
Охрім. Та то проклін до лиха...
Степан (чуло). Ох, коню мій! товариш дорогий!
Не виручив... а виручав повсюди,
І я тебе, незрадного продав
За мить одну пекельного завзяття!
А, сатано! На хвилоньку єдину,
Їх одурить... І може все верну?
Щось серце рве і бє в виски... Панове!

Позвольте ще поставить ставок з пять.
Моє добро зашито в саквах... там от...
Не хочеться переривать...

Шляхт. 1. А хто
Поручиться за пана?

Степан (запальчиво). Честь і гонор!

Охрім. Та ще і я!

Степан. Ой, доле виручай! (Грають тихо).

Я В А 10.

Ті-ж і Сохрон з жидом.

Сохрон. Так, коли хоч — пять сотень польських злотих.
За другого-ж не більш, як сотень три...

Жид Вельможний пан... ласкавий, дуже мало.
Той кінь гнідий — під гетмана... антик,
Ціни нема! Ой, вей, як лицар сяде,
То закрасить Україну цілком!

Сохрон. Ти язиком не ляпай тут богато
І не бари часу мені... не дам!
І шелега тобі я більше... Хочеш
Бери мерщій... Ось золото! (Висипа на руку).

Жид. Ой, ой!
Хоч дешево... а пану маю скинуть,
Бо лицаря такого скрізь нема!

Сохрон. Ну, ну, не гай! Ось маєш всенькі гроші
За два коня...

Жид (лічить). Так вірно!

Сохрон. А тепер
Скажи мерщій, сідлати їх, бо їду...

Жид Та можеб пан спочив...

Сохрон (грізно). Убю, як пса!

Жид Біжу! (На бік). Нехай його мурдує маму!

Сохрон. Отак гаразд! Тепер безпечно нам.
І дощ ущух — за три дні будем дома!
Коли-б вони перелетіли сном,
Чи маревом розвіялись по степу...

Як занудивсь я, зірочко моя,
Жду й не діждусь хвилини раювання...
Ну, та тепер не з'їм і не досплю,
А буду знай летіть до Богуслава...
Де-ж мій Степан? Чи-ба! Таки устряв!!
Е, годі жарт! (Підходить) Степане, гей Степане!
Покинь, вставай! Вже коні під сідлом!

Шляхт. 2. Ні, перше пан нас поквітує...

Шляхт. 1. Правда!

Степан (злостно). Я не встаю... Панове... Кілька слів.... (До Сохрона). Не можу я рушати звідсіль зараз... Ти пострівай...

Сохрон. Я? Тут, трівать? Шкода!
На чортзна-що, щоб я хвилину тратив!
Та завались земля!...

Степан. Що-ж... бачиш... так Ніяково...

Сохрон. Ет, лихо! Кинь дукати,
Що там програв, що винен їм — і квіт!
Рушати час! Купив я двоє коней!

Степан (з жартом). І стратив все?

Сохрон. Ні, злотих з двісті є!
А що?

Степан. Та так... (на бік). Я в десятеро винен.
Години з дві пожди... найбільше три...

Сохрон. Прогайнувать на три години щастя?
Я не здурів... та і для чого це?
Щоб затягтись в запалі до нестяму...
Розсатанить себе в пекельній грі.

Степан Прошу найбільш, що на години дві...

Сохрон. Не можу...

Степан. А! Уваж хоч на годину!

Сохрон. Не можу, ні!

Степан. Бабій!

Сохрон. А ти пак хто?
Сестра чека в сльозах, в трівозі, в тузі,
А брат затявсь з паскудством у корчмі...

Степаи Сестра, сестра! Що з нею статись може?
Пряде, співа спокійно і без сліз...
Сохрон. Ти — по собі, розбещений...
Степан. Е, брате,
Опеки я не потрібую... й сам
Повчити-б зміг...
Сохрон. Кого? Мене? Ну, спробуй!
Жид (входить). Готово все!
Шляхт. 1. Що-ж пан?
Степан. Я вмить! (До Сохрона).
Пожди...
Сохрон. Ні хвилі!
Степан. Звір!
Сохрон. А ти-ж то хто, друзяка?
Для капости...
Степан. Тане для баби, ні!
Сохрон (за шаблю). Коли-б не брат ти був Марусі....
Степан. К'бісу
Із нею йди!...
(Жид полохливо підходить до Мурзи і щось горяче йому розсказує).
Сохрон (вихопив до половини шаблю).
Ей, слово ще! (Опамятовавсь).
Шляхт. 2. Що-ж пан?
Степан (до шляхтича). Я зостаюсь!
Сохрон. Так я без тебе їду...
Степан. Під три чорти!...
Сохрон. А, гинь ти у багні! (Вибіга).

ЯВА 11.

Ті-ж без Сохрона.

Шляхт. 1. Пан забарився... ждемо... остатня ставка...
Шляхт. 2. А потім вже пан принесе сакви...
Голос Коли важкі, ми лицарю підсобим...
Степаи У мене, є, панове, сили вкрай...

Без жартів — но! Я ставлю трийцять пеців.
Шляхт. 1. Ого, махнув!
Шляхт. 2. З одчаю!
Охрім. Що-ж іде!
Голоси. Програв козак!...
Степан (осатаніло). Будь проклят я і всї ви!
Шляхт. 1. Ха, ха! Пече!
Шляхт. 2. Пора й сакви!
Всї. Пора!
Степан (до жида). Гей слухай-но... на хвилю... ти-ж пак знаєш
І хутір наш... і коней косяки...
І пасіки... Спитай у Богуславі —
Заможні ми... та й в Січі в мене єсть
І золото, і многоцінна зброя...
Позич мені на коротенький час...
Хоч сотні три дукатів... слово, клятьбу
Тобі даю... верну з лихвою все.
З якою хоч — тільки рятуй у скруті!
Жид. Ох, лицарю... я вірю... певен я...
Та тільки, де такі у мене гроші?
Щоб я дітей не бачив... вей-зе мір!
Ой, ой!
Степан. Нема?
Жид. А, щоб я пейси стратив!
Степан Ну, так і край! (Вийма пістоль).
Шляхт. 1. Ждемо на пана ми!
Шляхт. 2. Цікаві і нам дукати гонерові!

ЯВА 12.

Тіж і Мурза, йде тихо, зупиняється серед кону.

Жид. (удержує Степана, що хотів кинутись).
На Бога!... Ой, який палкий... ще єсть
Ратунок нам... у Мурзи сила грошей...
(Степана мало не тягне).
Пресвітлий пан такеє серце ма,

Якого вже на цілім світі годі...
Ось лицар мій до ласки поклика:
Йому на час потрібні, вей мір, гроші...
На малий час: з бакшишом верне... Я
Ручаюся, на балабусту й діти!

Мурза У позику? Аллах! Я не лихвар!
Але я рад запомогти в пригоді,
Коли юнак споможе і мені...

Степан. Не все гаразд я розумію...

Мурза. Пане,
Я закохавсь в твою сестру, і от
Коли мені споможеш її мати,
То заплачу аж двайцять сотень лір.

Жид. Ой, скарб!

Степан (з жаху). Що? Як? Сестру продать в неволю?

Мурза О, твій язик не ті слова вжива...
Твоя сестра — моя неволя й згуба,
Для неї дам чудово-пишний рай...
Вона моїм подружжам первим буде,
Владикою незліченних скарбів:
Скрізь панувать — її це буде воля.

Жид. І пан мовчить?... І про сестру не дба?

Степан Сестра, сестра! Ох і яка-ж спокуса!
Але продать?... Невірі дать в ясир?
Пекельний гріх, безчестіє довічне!

Голоси (проміж себе). Що-ж це за жарт? На гонор грав!
От зух!

Шляхт. 2. Провчить його!

Шляхт. 1. Мені Охрім заплатить!

Мурза. З гори я дам... от зараз десять сот,
А решту вже, коли до рук візьму я
Мою зорю...

Жид. Ой, що-ж то за ґешефт!
Царицею сестра... і стількі прошей...
Аж крутить копф...

Степан. Туман стоїть в очах...
А тут пече... Товариша ізрадить...

Сестра... там—рай... а туть—публіка, смерть...
А він пиха... чернець...

Всі. Що-ж пан заплатить?
Чи, як махрай...

Степан. А! Кляти!... Згоден я!
(Перебива Мурзі руку).

Мурза. Я вірю... Маєш гроші (дає).
Умовимось.

Жид. Ой, далі-буґ ґешефт!

Степан (кида на стіл частину).
Давиться! Ось! Але тепер хто писне,
Так гонор я на шкурі покажу! (Вийма шаблю).
(Всі накинулись мовчки на дукати).

Мурза (згорта руки). О, раю мій! Ля-ілляга Алейкум!

— ЗАВІСА. —

ДІЯ 1.

Зправа від акторів, на першім пляні, фасад будинка стародавнього, з рундуком, ґанком. Під рундуком на передконі стоїть широка лава. За будинком видко другі будування: клуню, амбар то-що. Зліва левада. В глибині кілька прорізних дерев: через прогалини видко осяяний сонцем Богуслав. Над вечір.

Я В А 1.

Ганна, Маруся, Сохрон і Леся.

(Настя сидить на лаві з Лесею, щось передивляються, шиють, готують. Леся часто через рундук біга в будинок і виносить убрання. Сохрон з Марусею виходять із-за будинку, прямуючи на передкін).

Сохрон. Як пишно скрізь, який чудовий день!
Така-ж весна тепер в мойому серці:
І соловєй щебече чарівно,
І цілий мир красує закоханням...
Ох, зіронько, мій раю неземний!
Твоя краса усі дива створила:
І перса ці, гартовані в боях,
Застужені у січових негодах,
Твій взір палкий, яскравий розтопив
Для радощів, для втіх, для раювання!

Маруся Твої слова, мій соколе ясний,
Спаляють вид... Не знаюсь я у чарах!
Росла я тут у скритій гущині,
Під ласкавим дозором батька й неньки,
В захованнім кубельці й розцвіла,
Не знаючи ні чарівних роскошів,
Ні бенькетів, ні ласощів чадних,

Ні жадної спянілої принади;
Про чудеса на світі чула я,
Хіба в казках, від нашої бабусі,
І скарб отой в моїй душі будив
Химерний стрій і злотосяйні мрії;
А серденько у мене розцвіло
Під дзвоном кобз, під плачем дум журливих;
Прокинулась у-перве і любов...

Сохрон. Любов? Кому-ж дісталося те щастя
У чисті сни підкинути вогонь?

Маруся І кобзарям, і неньці моїй рідній,
І дідові, — що надихнули пал
До рідного, до долі України...

Сохрон. О, квіте мій з ясних райських садків!
В твоїй красі, в твоїй душі прозорій,
В твоїм чутті і серці неземнім
Така буя необорима сила,
Що їй усе схиляється до ніг —
І сталь, і мідь, і жала стріл, і леза,
І погуки непереможних бур.

Маруся Сліпуєш ти, мій орле сизокрилий,
І наддаєш мені таку вагу,
Якої я, нескриляна, не маю.
Зневіришся — і викохаєш жаль,
А потім жаль пройме морозом душу...

Сохрон. Зневірюсь я? Та швидче небо це
Свою ясну завісу розпанаха
І жмутом вниз на землю упаде;
Скоріш земля, ця нездвижна твердиня,
Розійдеться на скрепах і впаде
У прорвища пекельної безодні,
Ніж вкрадеться зневірря у мій рай
І холодом обвіє мою душу!

Маруся Не вмію я, мій любий, розсказать,
Як серденько веселкою тріпоче,
Голубкою до тебе припада...
Одно тобі лиш шепітну, що чую

У серці я щасливий, дивний спів,
Який дзвенить і захватом, і ладом,
І в тихий рай всю душу порива.

Сохрон. Моя, моя! На віки і за віки! (Обніма).

Маруся Клянусь тобі подружжям вірним буть!

(Припада тихо, по павзі заходють в ліво).

(Чути ледве-ледве здаля веснянку. Спів раз-у-раз то стиха, то знов виника).

Я В А 2.

Ті-ж без Сохрона і Марусі.

Леся (ниже намисто і мов-би під приспів хора і собі підтяга).

„А-вже-ж весна, а-вже-ж красна — із стріх вода капле"...
Скінчила вже остатні намиста:
Ось з янтарю, ось з перлів, ось з коралів;
І дукачі добрала золоті...
Погляньте-бо, як сяють, пані-матко!

Ганна. Гаразд, гаразд... ти маєш доню смак...
У три разки?... і дукачи?... чудесно!

Леся. Ось
Я принесла із білі і шовкові,
Причепурю кораблик.

Ганна. А ну, ну,
Я-ж ще оці спідниці поскладаю.
Здається вже, усе в нас до ладу,
Не голою видаємо Марусю.

Леся. Не голою? Та ахне Боруслав
Від заздрости! Аж три здорові скрині
Набито вже добра того з верхом,
А це іще й четверта буде повна,
Крім килимів...

Ганна. А з усього добра
Брат сплатить їй не менше, як третину.

Леся. Е, що й казать! Та наша молода
Забє усіх заможністю й красою...

За подругу пишатиму і я!
Ну, ось убір... прикину я до чола (встає).
Чи до лиця?

Ганна. Чудово!

Леся. Люстра-б! Ой,
Як хочеться поглянути на себе...
Я побіжу...

Ганна. Стій, козо! Он вода:
В відро й дивись!

Леся. Ага, ага! (Дивиться). Ой чудо!
(Чути, як оддаля співають веснянку).
Ой матінко, як гарно, далебі!
Коли-б мерщій мені до шлюбу стати...
Я побіжу до подружок — гень, гень!
Хай глянуть, як в малжонськім мені строї!
Аж завидки їх вхоплють... Ха, ха, ха!!
(Побігла).

Ганна. Та стій! Куди? От дзига ще, тай годі!
По хутору собак дражнить, чи що?
Щоб обнесли серпанок і спідницю?
З веснянкою дійдуть вони й сюди,
А поки-що тут поможи прибрати...
(Озирається) Де-ж наші це, обручені дітки?

Леся. Туди пішли... гень ходять по леваді...
Покликати?

Ганна. Нехай собі гудуть,
Як голубки... Коли-ж і буркотати,
Як не тепер!... За сиротою Бог:
Малжонка дав хорошого Марусі,
Поштивую дитину дав мені:
Не піяка, не лодаря-гульвісу,
А лицаря вже славного.

Леся. Ох, ох!
А співака якого на бандурі!!

Ганна. Тобі одно!

Леся. А так, коли козак,
Та хорошунь, та на бандурі грає,

Та ще й співа... то Боже, Спасе мій,
Не встояти ні защо, а ні-защо!

Ганна (сміється). Ох, дівко, ох! Яка-ж бо ти слаба!
Невільний він, обрученний...

Леся. Дарма!
Хиба отбить його на думці маю?
Мені аби послухати пісень...
Ато-б таки у подруги, посестри,
Коли й сама...

Ганна (обніма і голубить). Та знаю, знаю я
І таїну твого серденька...

Леся. Мамо!

Ганна. Так, мамою і буду...

Леся (змішалась, зчервоніла). Боже мій!
Не знаю й як! (Цілує руки). Так я увесь цей мотлох
Перенесу в середню... і відро
Геть приберу і ночви... а намисто
І дукачі у скринку положу...
А може ще що пані-матці треба?
Вертаються гень наші молоді.... (побігла в будинок).

Я В А 3.
Ганна сама.

Не дочекавсь мій пан-отець до втіхи,
Побачити з дружиною дочку,
Укохану єдиную Марусю...
То-б радувавсь небіщик дорогий!...
Тепер тобі, моя сирітко люба,
Благословення дасть чужа рука,
А рідная лежить в глибокій ямі
Під тяжою чавунної плити... (утера сльози).
Але вона за щастя твоє, доню,
Підніметься на тім світі в мольбі
Перед ясним вінцем Святої Діви...

О, Господи! Ти — молосердя скарб,
Твоїх щедрот не пересохне море...
Погляньсь-же з райських Своїх осель
На доленьку рабів твоїх сумирних,
Сохрѣна та Марії, і пошли
Ім лагоду, та тихе, довге щастя! (Пішла).

ЯВА 4.
Леся з Степаном.

Леся. (знов виходить на рундик і глянувши за місток, зупинилась, приложивши до очей руку).
Здається він, мій сокіл, мій орел...
Не даром же затьохкало серденько...
Так, він і єсть...
Степан .. (з-за містка наближається).
Вже Мурза тут... провів
Яругами цю татарву в діброву...
Леся. (підбіга). Мій голубе!... На мене й не зирне,
Встромив чогось у землю свої очі
Чи-ж сердишся?
Степан. Ні, не того...
Леся. (заграє). А що-ж?
Може знайшов собі дівчину другу?
Ну, признавайсь! (Крутить його).
Степан. Ото-ще!
Леся. Е, щось є...
Непевне щось, непевне... Не оманиш...
Мов варений... і голосу не чуть...
Щось на душі нечисте... Щось зрадливе...
Степан (дріжить). Та що ти? Цить!
Леся. З лиця ти навіть зблід...
Ховаєшся од міру, наче злодій...
І глянути у вічі...
Степан. Лесе, цить!
Ох, не вражай!...

Леся. Коли гріха не маєш,
То усміхнись і приголуб мене,
Як перш було, хоч тихими словами...
Чи може я тобі обридла вже
І хочеш ти відкинутись?

Степан (на бік). Не можу...
Горить, пече...

Леся. Та що ти! Схаменись!
Скажи мені... признайся... що там сталось?
Чи знов біда... чи втрата... чи похід?...
Що-ж ти мовчиш? Я далебі заплачу...

Степан. Не сила... ет!

Леся. Та що за тайна?
Промов мені, без жартів — це образа...
Не хочеш, ні?

Степан. Ох!

Леся (розсердилась). То бувай здоров...
Козаче мій!... (Пішла на рундук).

Степан. Будь проклятий, скоріще!

ЯВА 5.

Степан один.

Степан Прокляття! А! Удар хоч з неба грім,
Убий мене, зрадливого Юду!
Юду... так! Я рідную сестру
Продав в ясир, в неволю бузувіру...
За золото зневажив свою кров,
Зламав кільце, яким Бог рід єднає,
Втоптав в багно з віків святий закон
І на загин дав християнську душу!
Юда! Гірш! Той хоч одвагу мав
Порвати вмить своє життя гидливе...
А я?... Я — тхір! Тремтить оця рука,
Не зводиться до лицарського вчинку...
Не вже-ж то ні? (Хапається за кінджал).

Е, пізно! час минув:
Тепера смерть ще більш накоїть лиха...
Їх тут загин... Зборонців в нас нема...
Все випалють і виріжуть невіри,
Коли зламать ім слово... О, я звір,
Я вибрудок всесвітньої гидоти! (Забіга).

ЯВА 6.

Ганна, Маруся, Сохрон, а **потім і Леся.**

(Впродовж цієї сцени чути оддаля хор).

Сохрон. Три дні — і рай... Але як тихо час
Сей точиться... Неначе дід з похмілля...

Маруся З'єднали нас святі вже молитви:
Я і тепер твоя, мій орле сизий,
І присяглась цим серцем не зражать, —
Чого-ж тобі бентежитись?

Сохрон. Не знаю,
Але тоді трівога одлетить,
Коли наш шлюб жаданий завершиться,
І я його, як сонця правди, жду.

Маруся І діждемось, коли в тім Божа воля;
Але чого нам приспішати час,
Коли дає і радість він, і щастя,
І втіхою нам душу напува...
Хіба, тобі, мій орле, мало раю?
Хіба тебе і він не вдовольня?
Чого-ж жадать прийдешньої хвилини,
Коли оця сучасна чарівна?
Коли-б моя була над часом воля, —
Я-б крикнула цій миті: „зупинись
В своїм прудкім польоті; ти прекрасна,
Ти радістю мені сповняєш світ!"

Сохрон. Твій голосок бренить чудовим співом,
В твоїх очах і любощі, і рай...
В твоїй красі небесна перемога:
То-ж і боюсь, щоб скарб мій неземний

Пригода зла не вирвала! Ще три дні!
Маруся. Твої страхи бентужуть і мій дух,
Щось за тяжке прокралось в моє серце...
Глянь — сонце гра, ні хмаронки, ні мли
На бані ній блакітній та прозорій,
Чого-ж нам ждать тих лиховістних бур?
Вже й день ясний скінчиться незабаром,
І тільки два зостанеться нам дні...
Сохрон. А все-ж то два. (Цілує її).
Маруся. Ох, не смути серденька,
Воно й само щось ниє і тремтить...
Сохрон. Нема чого полохатись зі мною:
Хоть-би вся тьма нечистих вражих сил
Із-під землі, із прорвищ злосмердючих
Повстала враз, то перса ці й рука
Тебе, зорю, од неї заборонють;
Край ніг твоїх кістками ляжу я,
І навіть їх не переступить ворог!
Маруся Так, вірю я! Ти лицарем, орлом
Мені запав найперше в серце... Дужих,
Побідників, звитяжців запальних
Воно любить, кохати тільки й може...
І мариться, що по Вкраїні ти
Скрізь досягнеш і слави і почоту,
І схилиться до ніг твоїх чолом
Уся пиха, мізерією вкрита...
Сохрон. (Усміхається).
Дитячі сни. Нас пані-матка жде...
Маруся Матусенька? Ходім, там поруч сядем...
Про славу ти розскажеш, про бої —
Матуся теж послуха....
Сохрон (обніма) О, мій раю! (Пішли до рундука).

(Ганна ще раніш вийшла і з рундука вигляда їх).

ЯВА 7.

Ганна, Сохрон, Маруся, а потім і челядь.

Ганна. А я усе вас визираю туть,
Бо чую вже самотину старечу,
То й нудь бере...
Маруся. Ой, мамо, не тужіть;
Я вас самих не кину.... так, Сохроне?
Сохрон. Конешне, так... Побудем вкупі час,
А то — до нас...
Ганна. Є, теща, любий зятю,
Залишня річ в кубельці молодих...
Сохрон. Крий Боже!
Ганна. І! То так воно здається,
А потім зять щось инше заспіва...
Маруся Ой, зроду ні! Та то була-б образа
Мені така, що і не знаю...
Ганна. Бач,
Уже й пішла за мене суперека...
Як Бог судив, то так і буде! Ну,
Сідайте-ж тут, бік мене, голубята!
Дивилась-би, не зводючи очей,
Та слухала-б все ваші буркотання...
Маруся Ось, ненечко, Сохрон розскаже нам
Про січові пригоди...
Сохрон. Щож-би саме?
А, от хіба про гемонський поход,
Що нас завів за Тендер на погибель.
Зладнали ми чайок десятків з пять,
Щоб почестись по морю до Синопа,
Та погулять на славу у невір, —
Добра добуть і визволить з кайданів
Невольників, — товаришів, братів,
Що гинуть там по тюрмах та галерах...
Маруся. Ой, лелечко! Співають кобзарі,
Яка тяжка робота їм і мука!
Ганна. Так, доню...

Сохрон. Ну, прокрались ми Дніпром,
Тай виплили до світа в Чорне море...
От вирнуло і сонечко із мли —
Осяяло хистке й ясне роздолля:
Воно кругом яскрило, як сафир,
За край небес розкинувшися лоном;
Здавалося, що баня незмірна
З хмаринами хитається під нами,
А ми немов з блакіті несемось
Над прорвою, безоднею страшною:
То здіймуться всі весла, то пірнуть,
Блиснувши враз — сріблом чи адамантом,
А хвиля гра під промінем ясним,
Гойдає нас, пестуючись, ласкаво:
Чайки летять поломаним ключем,
По синьому вітрилами біліють...
А на чайках, неначе мак, шапки,
Аж мріють скрізь червоними рядками,
А серденько-ж і млїє, і тремтить!...

Маруся Ой, гарно-ж як, ой пишно! Боже милий,
Коли-б мені побачить диво те!...
Здається, я пташиною-б от зараз
Полинула... Та де узять крилець?

Ганна. Хто відає життя, що довга нива, —
На їй як раз спіткати можно все!

Сохрон. Навряд тільки, щоб моря досягнула;
Та нічого й нудитися за ним —
Йому не вір, — воно знадне й зрадливе...
(Леся виходить з бандурою і зупиняється).
От пливемо, співаєм і люльки
На вільному ми, вільні, запалили...
Про лихо в нас ані гадок нема,
А вже воно чатує за плечима!
Старезний дід на чаїці в нас сидів,
Що з морем знавсь, як з шаблею своєю;
От, глянув він у далиню й пророк,
Що з білої мхаринки встане туча.

Не вірилось... а хмаронька проте
Росла й росла, темрявилася млою
І мороком все небо поняла...
Насупилось, аж почорніло море,
Зшкарубилось, мов груба та рілля,
І зайком скрізь заплигав білий гребінь...
Дихнув Борун, вітрилами шарпнув
І знову стих. А наказний гукає:
„На дно чайок покласти щогли вмить,
За весла всі! Пильнуй, стерничий, гостро!
Насупроти бурхливих хвиль керуй!"

Маруся Ух, страшно як!

Ганна. Ховай їх Мати Божа(

Леся. А я-б отам хотіла бути, страх,
Посмакувать, яка то смерть на очі!

Сохрон. Розпатлана, скажена й навісна!
Завила враз, немов відьом тих зграя,
І заревла, немов страшенний звір...
Запінилось і застогнало море;
Хистка гора на гору піднялась,
Помежи них розкрились чорні прорви,
І темрява зловісна налягла...
Мов трісочка злітала чайка вгору
І падала в роззявлену глибінь...
А навркуги росли тремтачі скелі,
Схилялися розтріпаним чолом
І поглинуть ярились шкарлупину...
У неладі розсатанілих сил
Вбачалося вже світа преставлення
І грізний час остатнього Суда.

Маруся Ох, матінко! Погинуть запорожці...
Як жалко їх, аж серце заміра! (Тремтить).

Ганна. То-ж, донечко, борці святі за віру,
За воленьку і за питомий край...

Маруся. О, Боже, дай, щоб лицарство буяло!
Щоб славою вкривало нам життя!

Леся. Ну що-ж, як там?

Сохрон. Погибель нависала,
І стали всї читати молитви...
Піднявсь тоді старезний дід на лаві,
У білому і білий сам, як лунь,
Аж миготів сріблом на вітрі волос,
І голосно промовив до братів:
„Розжеврилось напастю Чорне море
І лютістю на всіх нас зазіха,
Жадаючи від братчиків охвіри...
Всі грішні ми пред Господом Святим;
Та юнакам ще довга в світі нива, —
Їм треба ще покутувать гріхи
Та послужить і Богові й родині;
А я, либонь, другий вже вік живу,
І потрудивсь для миру й для покути,
То й слід мені ще браттям спомогти
І визволить з тяжких обіймищ сметрі.
Простіть мені, коли я винен чим
І словом злим мене не спомяніте"!
Промовив те і, перш ніж стямивсь гурт,
Мелькнув у низ і зчез у чорній прорві...

Маруся. Ой, Боженьку! (Упала до матері з риданням)

Ганна. (упада). Марусю! Годі! Цить!

Сохрон. І на що я розсказував? Просила-ж,
А от тепер серденько надрива!
Зозулечко ріднесенька! (Пестіть її)

Ганна. Вгамуйся!

Леся. Напийся ось водиці... (подає) хоч ковток!
І чим її-б розважити? Сохроне,
Бандура ось... заграй і заспівай! (Подає)

Сохрон. Раднішій я, аби просохли слези! (Приграє)
(Співа) Вилітали орли,
З-за крутої гори,
Вилітали, буркотали —
Роскоші шукали... і т. д.
(Потім переходить в танцюристу)
Колиб мені хоч запаска

Й понередниця,
То побігла-б до млина я,
Поки мелеться;
Ой чук, чи не чук
Мій мирошничок:
Назбіраємо в долині
Та волошечок!
Ой волошки синесенькі,
Жито з колосом,
Утомився милесенький,
Лежить покотом...
Ой люб, чи не люб —
Годі вже казитись,
Треба стати на шлюб,
Нема де подітись... і т. д.

**
*

І шумить, і гуде,
Дрібен дощик іде,
А хто-ж мене, молодую,
Тай до дому проведе?
Обізвався козак
На солодкім меду:
Гуляй, гуляй, дівчинонько —
Я до дому проведу!
Ой дівчина горлиця
До козака горнеться,
А козак, як орел,
Як побачив, тай умер!

ЯВА 8.

Ті-ж і кілька з челяді: бабуся, дівчина, парубок і дід.

(Вийшли вони, хто з ґанку, хто з-за будинку, раніце на спів і зупинились на ходу).

Дід (після першої пісні Сохрона, поки той приграє на бандурі).

Ну, тай співа!

Баба. Чудово, як і ти
Колись співав...
Дівчина. (хита головою). Згадала!
Дід. (до парубка). Ох, як гарно!
(Після першого куплета 2-ої пісні).
Ой, ця така, що аж дріжать жижки...
І підківки аж цокають!...
Парубок. (локтем під бік) А спробуй!
Леся. (почала за першим куплетом пританцьовувать і тягти у танець Марусю, а та упірається).
Марусенько, та ну-бо, усміхнись,
Та окрутнись зі мною...
Маруся. Ох, не силуй!
Не те тепер у мене на душі...
Леся. Та слухай-бо, як грає і співає,
Я-б кинулась на шию... (Все пританцьовує).
Маруся. (усміхнулась). Хто-ж міша?
Дід. (парубку). От ще глухий! Бандура гра, аж дзвонить,
А він стоїть та тільки мне ханьки;
Та я-б майнув з дівчиною, як буря,
Щоб аж земля здвигнулась... Ет, сопій!
Та йди-ж, іди!
Парубок. (опиняється). У будень?
Дівчина. (заграє до його). Ну-бо, Грицю!
Дід. Покинь його! А гов, стара, хоч ми
Покажем (окручує бабу) як вовну треба мяти!
Баба. Чи не сказивсь? Ой лихо!
Сохрон. (зрива остатній аккорд). Ну, кінець!
Не подолав Марусиного жалю!
Маруся. Ні, рада я... спасибі!
Ганна. (цілує його в голову). Зятю мій,
Задовольнив стару ти, аж сльозою
Умилася, а от уже й сміюсь...
Ходім в покой, я покажу ще посаг,
Який даю...
Сохрон. Та на що, мамо, він?

І без його Маруся скарб...

Ганна. Ні, зятю,
Ходім, поглянь!... Крім того маю я
З тобою ще перебалакать...

Сохрон. Зараз:
Послухати мою матусю рад...
(Виходють; челядь теж розійшлась).

ЯВА 9.
Маруся і Леся.

Леся. „Так, хто-ж міша?" І ти-б не ревнувала?

Маруся. Я? Байдуже!

Леся. Колиб от на очах
Я кинулась Сохронові на шию?

Маруся. Ні гадоньки!

Леся. Ти риба, а чи що?
Та я-б за те повидерала очі!

Маруся. Ой, лишенько! Та ти якась чудна,
Тебе гаразд і зрозуміть не можу:
То хочеться тобі всіх цілувать...

Леся. Не всіх, не всіх... а милого...

Маруся. Не знаю,
Мені таке і в думку не спада:
Я-б слухала чудові розповідки
І день, і ніч — про славу козаків,
Втішалась-би лицарськими піснями,
Не зводячи з коханого очей,
Коли вони горять святим завзяттям...
А лащитись мене і не кортить...

Леся. То ти така холодна, наче крига?
Не відаєш, який у серці пал,
Коли його огорне закохання?
Притиснутись, до милого-б щільніш,
В обіймищах солодких заніміти,
В цілунках злить, стопить свої вуста
І вчадіти од любощів: то-ж щастя,

То-ж втіхонька, то невимовний рай!
Для його все — себе і мир забудеш!

Маруся. Цить, ясочко! Та ти таке верзеш,
Що аж мороз по шкурі йде і пломінь
Від сорому у вид мені пашить...
Кохаю-ж я, але того...

Леся (палко). Ти крига!

Маруся. Вже й лається...

Леся. Не вірю я... брехня!
Щоб ні жаги, ні палу? Ти не любиш!

Маруся. Ба ні, люблю...

Леся. Як пес хороший кій!

Маруся. Не ображай!

Леся (обніма). Пробач мені лебідко...
А серденько твоє ще міцно спить.
Та цур йому!... З гори ідуть дівчата
З веснянкою... А ну, на чолі стань,
Та звеличай і весну, й любе щастя,
Яке вона несе тобі й мені! (Поспішають обидві до гурту).

ЯВА 10.

Ті-ж і дівчата в вінках.

Дівчата. З весною вас, бувайте-но здорові,
Марусенько і Лесе!

Леся і Маруся. Дяка вам!
Бувайте й ви!

Леся. А ну, Марусю, в коло,
Чи на чолі!

Дівчата (беруть за руки її). Голубко, починай!!

Маруся. (співа, а за нею і хор).
А вже-ж весна, а вже-ж красна,
2) Із стріх вода капле;
Козаченьку молодому
2) Мандрівочка пахне! і т. д.
(Водять кола з розмаїтими фігурами).

ЯВА 11.

Ті-ж і Мурза з татарами.

Мурза (вискакує). Аллах керим!! Моя, моя!!
Дівчата (шарахнули). Татаре!
Мурза (хапа Марусю). Моя ханим! (До татар):
Хапай і вмить назад!
Дівчата Ратуйте! Ой! (Татаре похопили де-кого і счезли).
Степан (вискакує). Справдив козаче слово....
Але тепер ти ворог, і сестру
Одібє брат! (Добува шаблю).

ЯВА 12.

Ті-ж і Сохрон та Ганна і челядь.

Сохрон (несамовито). Розбій! Пекельні сили
Пограбили і щастя, і мій рай!
Де вороги? На коні! (Вийма шаблю).
Ганна (лама руки). Мати Божа!
Поглянь, закрий!
Сохрон. До зброї!
Дід. В місто дать
Тра звістку!
Ганна. Ой, ратуйте мою доню!
Сохрон. За мною хто?
Степан Я—на живіт і смерть!
Сохрон. В погоню-ж гей!
Всі. Хай гине ворог лютий!!

—— ЗАВІСА. ——

ДІЯ 2.

Роскошний кіоск з марморовими сходами. Кругом пишний садок з квітником, водометами і різними оздобами. З-за вершин дерев біліють навдалі шпилі мінаретів. В прогалину синіє море. — День.

ЯВА 1.

Маруся, евнух і одаліски.

(Маруся сидить в кіоску; по сходах, до самого долу, мальовничо розмістились одаліски з зурнами; — поодаль стоїть і назира евнух).

Хор одалісок. Лист тріпоче, квітка мліє;
Із-за темних вітів в гаї
Білолиций визирає,
Все серпанком срібним криє...
Водомети мов поснули,
Стиха крапають сльозами;
Лине пісня дивна, чула
З-за мурованої брами.
Під розложистим чинаром
Прохолода і темрява...
Перелазь же незабаром,
Моє щастя і неслава!
Уже сплять дозорці люті,
Нема дома мого ката...
Ех, у тяжкій моїй скруті
Це єдиная відплата!...
Пригорнусь до тебе щасно,
Поцілунками зогрію
І у любощах заласних
Занімію і зомлію.

Маруся (слухає пісню якось неуважно і журно, а далі махнула рукою на одалісок).

Яка у вас сумна жіноча доля!
Сиди і нудись в німій самотині,
Як злодій крадь хвилину того щастя
І за його життям своїм платись:
Такі й пісні у вас важкі, нудливі,
Навіють враз на душу тільки сум...
Доволі їх! Ідіть собі, здорові,
Лишіть мене з нудьгою...

Одаліска 1-ша. Вибачай, —
Тобі ні в чім не-можна догодити.

2-га одаліска. Гордуєш ти, владичняя...

Маруся. Я вас,
Подруженьки, образить не хотіла.
Бувайте-но щасливі! (Простяга руку мов на прощання).

Одаліски (кланяються). Крий Пророк
Тебе по вік своєю бородою! (Виходять).

Я В А 2.

Маруся сама.

Маруся. Як обрида ця золота тюрма!
Ні щирости, ні чесної людини,
Ні вільних дум, нічого... Забавки
Обридливі, одноманітні, мляві,
І дня від дня не відрізниш нічим...
Коли-б свого Гірея не кохала,
Коли-б мене не мав за жінку він,
Улюблену, єдину, повновладу,
Коли-б іще не діточки мої,
Найкращая в житті моїм утіха, —
Години-б я в неволі не жила
І власною-б рукою її збулась. (Схиля голову на руки, а дальше проводить рукою по чолі).
Шість літ, як день, минуло, уплило
В якомусь сні хімернім, в пянім чаді,

У пестощах, у любощах палких,
Які мене зненацька огорнули,
Й заціпили крик болісний душі.
Вже сталося минуле моє млою:
Мов марево далеке вирина,
Хвилюється, прозоре та хороше...
Придивишся, згадаєш — і нудьга
Знов обіве вужем живучим серце, —
Нема снаги забуть незабутне!...
Ой, Боже мій! Та дай же мені трунку,
Щоб витруїв всї спогади в чолі!
Не треба їх, я прагну супокою...
Вони-ж печуть... дратують... Далі все!
Одірвана, потурчена навіки!

ЯВА 3.

Маруся і Леся.

Маруся (зуздрівши Лесю, що підходить, встає до неї радісно).
Лесунечко, відрадосте моя!
Тебе Господь мені послав на втіху!
Леся. Господарько, владичице моя,
Як дякувать за ласку — я й не знаю!
Маруся. Господарько? Владичице? Ти знов
Образити, напевно, мене хочеш?
Я скільки раз просила... Ти мені—
Та-ж подруга, а я тобі — Маруся.
Леся. Тоді були ми рівні, а тепер
Ти досягла могутности і влади,
Пишаєшся в роскошах чарівних,
А я — твоя рабиня...
Маруся. Ти? Хоч зараз
Лети собі де хочеш...
Леся. (сплеснула руками). Боже мій!
Так можу я полинути на волю?
Маруся. Мене саму покинуть рада ти?

Леся. (змішалась). Пробач, прости!... Така нудьга в неволі,
На чужині... так порива мій край,
Україна тихесенька...

Маруся. (мов нарошне хоче перебить настрій).
Ет, годі!
Хіба тебе ніщо тут не вража?
Ні цей садок розкішно-чарівний,
Спичастії високих мінаретів,
Ні цей садов роскішно — чарівний,
Ні пахощі, що дурманять повітря,
Ні холодок від водометних сліз,
Ні море те безкрайне, синє — сине!

Леся. Пробач мені, а мармор і кришталь
Лишень сліплять та холодом одгонять;
Цей кипарис, аж чорний, отдалі
Нагадує ченця чи трунну свічку,
А синеє те море гомінке
Безмежністю пригнижує, жахає
І потай все щось грізне буркотить...
Ясні у нас в зелених рямах плеса,
Стрункі, гнучкі тополі по гаях
І любязно мигтять на небі зорі...

Маруся. Ах, знов!... Тривай! Хіба чуже все зле?
Хіба, свого неможна вже й забути,
А край чужий неможна полюбить?
Та вся любов — єдина звичка, й годі...
То тільки кіт звика до місця: так, —
Бридня усе!

Леся. Ой не бридня, ніколи!
Як ні було-б гарязд на чужині,
А рідний край все буде нашим раєм:
Хто неньку нам здолає замінить,
Хто чуло так пригорне, приголубить?
Хто втре сльозу? Розважить серце хто?
Помолиться хто Богу?

Маруся. Годі, годі!

Ой, що мені ти пригадала!...

Леся. Я?
То з-нехотя... пробач, голубко! (Цілує).

Маруся. Знаю...
То я така вродилася дурна...
З родиною померлою ношуся...
Яка й краса! Степи, луги й степи...

Леся. А знов бори, гаї, діброви, луки,
Мережані квітками й ковилем...
А річеньки яскраві та прозорі,
Білесенькі хатини і садки...

Маруся (захоплюючись). Свій кревний люд, свій люд хрещений, милий,
Укохана річ наша, голосна
І чарівна, журливо - чуда пісня —
Ой рідний край!... Ох, як болить отут,
І сил нема... (перебива себе). Щось я хотіла знати
Й забулася... Все маю роспитать...
Та й не зберусь... Ти так недавно з нами...
А! Розскажи, як сталось, що ти тут?
Яка тебе спіткала люта доля
З того часу, як нас забрали двох
І вивезли навік?

Леся. Смутнії згади,
Бодай-би їх забути! Хтіла я
Не раз сама на себе зняти руки,
Так не дали й того мої кати —
Мій кожний крок під пильним був дозором.
Ой матінко, ой милий Боже мій!...
Яка нудьга, яка страшна гризота
Тоді мені всю душу поняла!
Але проте мене ще шанували,
Вважаючи, щоб не лила я сліз,
Щоб на виду горя не марніла.

Маруся. Так, так, щоб взять дорожче на торгу.

Леся. Татарин мій купців водив чи-мало...

Але мене не зважився, як других,
Показувать... боявсь мого одчаю
І дорожився ціною... Років три
Ніхто не мав снаги мене й купити,
Але знайшовсь нарешті багатир,
Що заплатив і взяв мене в рабині...
На щастя, він у мене закохався
І не хотів мене добути ґвалтом...
Та мала я й кінджала про случай...

Маруся. Така й мене отут спіткала доля:
І мій паша, закоханий на смерть,
У ніг лежав благаючи кохання —
І ростопив нарешті серця лід.

Леся. Бо перше ти нікого не кохала,
Не знала ти жаги...

Маруся (трівожно). А молодий,
З яким взяла святе я заручення?

Леся. Сохрон, жених? То инше почуття!...
Омана, вір: його ти шанувала,
Як лицаря, як друга, і — не більш!
Вогнем палким до його не горіла...

Маруся. Але то гріх...

Леся. Не вільні в серці ми, —
Воно одно над нами єсть владика
І примхою іде наперекір...
Ти подолать його не мала сили...

Маруся. Так, так було... боролась я дарма.
Молилася, ридала дні і ночі,
Але з паші не зводила очей...
Себе кляла... Сохрона в серці крила,
А він всє блід і брався туманом,
І обняла мене пекуча мрія:
Вона мене до любощів тягла,
До цілувань з коханим бусурменом...
Аж соромом нашило у лице...
А я думок прогнать не мала сили, —
Вони росли у душну ясну ніч,

Мов надихав жадання місяченько...
Ну, й сталоса... В коханні він спалив
Мене зовсім... Зомліла я,

Леся. От бач,
А як колись на мене прогнівилась!...

Маруся. Тебе не раз згадала я...

Леся. Але.
Я не могла минулого забути
Й перемогти це серце навісне...
Хотіла вже на себе зняти руки,
Та доля ще зоглянулась: — мій пан,
Мій володар, умер чогось раптово;
Тоді його разпродали гарем,
І твій паша купив мене...

Маруся. Мій Боже!
І ти в садку робила може з рік,
Поки тебе випадком не спіткала...
Голубочко! (Обніма).

Леся. Мені той світлий день
Щасливішим став днем.

Маруся. Моя зірнице! (Цілує).
Як в очі ці блакітні я дивлюсь,
То мов друге, далеке бачу небо...

Леся. Коли вони вражають так тебе,
То вирву їх...

Маруся. (з ляком). Для мене? Ай! Не треба!
Радніша ти приняти всяких мук...
А я тебе пустить не маю сили...

Леся. Куди мені? Він, певно, вже забув...
І одружився, або погинув в січі...
Вже стільки літ — ні вісточки!

Маруся. Прости,
Вразила я твою болячу рану...
Ну, годі-ж, ну!... От краще заспівай...
Я так люблю твій голосочок слухать!

Леся. Мої пісні нерадісні!...

Маруся. Співай,

Нехай той сум хоч душу одволожить!

Леся. (співа). Зеленая ліщинонько,
Чом не гориш, та все куришся: і т. д.

(Маруся спочатку слуха журливо, а далі й сама вступає дуєтом).

Ахмет. (наближається і заслухається пісні).

Маруся. (з риданням кінча).

Леся. Ой лелечко!... Чи-ж не казала я! (Упада).

Маруся. Як боляче!... Мов ніж пройняв це серце...
Ти не турбуйсь: така вже моя стать...
От, приведи ти краще янголяток,
Хоїх обох. Укохані дітки,
Хоч як-не-як, розважуть серце неньці...

ЯВА 4.

Маруся і Ахмет.

Маруся. І ти Ахмет, заслухався пісень?
Чи до смаку?

Ахмет. Ох! (Втера сльозу). Серце рвуть:
то-ж рідні.

Маруся. Як?! Що сказав?!

Ахмет. З України, пані, я...

Маруся. Українець і евнухом?

Ахмет. Не диво;
Що не здола над безоружним гвалт!
Знесилили, скалічили... а потім
Звеличили у цей поважний чин...
Українцям найбільш діймають віри:
Вони цупкі у слові...

Маруся. Зроду-б я
У евнусі...

Ахмет. Владичняя ханинє!
І ти-ж сама з святої сторони...

Маруся. Ти постеріг?

Ахмет. В Ахмета гостре око,
А ще гостріш у серці почуття:
Не дарма-ж так воно мов прикипіло

До тебе вмить...

Маруся. Земляче! Рідна кров
Либонь без нас до рідного нас горне.

Ахмет (кланяється). Твій вірний раб!

Маруся. Не раб, а щирий друг;
На друга-ж всяк покластись може?

Ахмет. Сміло,
Як на скалу!

Маруся. Оддячить тобі Бог!

ЯВА 5.

Маруся, Леся, дівчинка і хлопчик.

Маруся (кидається назустріч своїм дітям).
Ах, ось вони! Мої роскішні квіти!
Мій любий скарб, моя утіха, рай,
Моє життя і радощі, і болі...
Як серденько солодке ниє... ой,
Сюди, сюди! До мами!

Хлопчик (побіг). Я сколіш!

Дівчинка (теж). Постій і я!

Леся. (За руку держить). Ну, копки, копки! Прудко!

Маруся (обох пригорта і цілує то одно, то друге).
Любесенькі, гарнесенькі! Як мак,
Красуєтесь, як огірочки миті...
Чи-ж є у кого кращі діточки? (Обертається до Ахмета).

Ахмет. Доправди ні... над всі!...

Леся. Краса-красою!

Маруся. То може так, щоб догодить мені?
Очиці ці, як терен! (Цілує). А в того,
Як та блакіть! (Цілує) А кучері, а лички,
Пампушечки (Цілує).

Дівчинка. Ой, мамо!

Маруся. Задушу!
І от цього хлопчиська...

Хлопчик. Мамо, Феска!

Ахмет. Чи ба, уже хизується!
Маруся. Зюлі!
(Поправля). Ріднесенька! О, кучері шовкові!!
(До Лесі). Чи краща-ж є утіха на землі?
Любов до них — безбурне, ясне щастя,
Воно мені гамує і журбу,
Й нерозважну гризоту мого серця:
Як обніму, як приголублю їх,
То цілий мир сліз, стогону і муки
Зника з очей перед оцим мирком...
Леся (зітха). Не знать мені такого щастя.
Ахмет. Боже,
Судилося мені його на хвилю взнать,
Щоб тяжчою здавалася неволя!
Хлопчик. А в мене є опука! (Котить).
Зюлі. В мене обід!
А кидай, ну! (Той кида, Маруся біжить за ним)
Леся (бере Зюлі за руку). Ну, хутко! Доганяй! (Забігають).

Я В А 6.
Гірей—Паша і Ахмет.

Гірей входить і озирається).
Нема зорі, і цей Єдем—пустиня,
Мов саваном укрився жалібним,
Мов хмарою повився серед ночі...
І смутно страх, і цвинтарем скрізь тхне;
А хай блисне з за хмар південний промінь—
І зразу все засяє, оживе:
Веселкою заграють водомети,
Зашепотять чинар і кипарис....
О, як її кохаю я!... Що-день
Моя жага і любощі зростають.
І краю їм, вбачається, нема!
Шість літ живу в єдемі я пророчім,
Якого вряд чи й знає Магомет,
Бо гурії нема такої в небі...

Не порівнять з її очима зор,
З її чолом — снігів гори Ливана,
Із личеньком — троянди пелюстків;
А що душа — то Божая зірниця,
Вона сія і наділя теплом
Все те, куди долине її промінь... (Озирається).
Та де-ж вона? З палацу вийшла в сад,
А тут нема... Вона чогось сумує
Й ховається в самотині... Це все
Турбує страх мене... Агов, Ахмете!

Ахмет (схиливши голову і приложивши до грудей руки).
Владико мій! Я тут, як вірний пес,
Чекаю-но вчинити твою волю.

Гірей. Де сонця світ, моя ясна ханим,
Владичиця, життя мого утіха?

Ахмет. Господарка, краса усіх красот,
Пішла туди гулятися з дітками...

Гірей. З діткамі... а! А як, смутна, чи-ні?

Ахмет. В останній час при Лесі охвітніша:
Втішалася, сміялася...

Гірей. Аллах
Ховай її від всякої гризоти,
Хай хмаронька не криє їй чола!
Я дуже рад, що їй знайшлась землячка:
Хоч будить це за рідним краєм нуд,
Але його нічим не погамуєш...
(Зуздрівши). Ах, он вона... душі моєї скарб!
(Ахмет відходить).

Я В А 7.

Гірей і Маруся.

Маруся (підбігла з глибині кону).
Лови, лови!... Клубочком покотися!
А хто кого? Ціп, ціп!

Дівчинка. Ой, мамо, ой!
Як весело!

Хлопчик. Мене ти не піймаєс?

Маруся. Не дожену? А ось! (Ловить і цілує обох).
Діти (сміються). Ха, ха, ха, ха!
Гірей. Ось певний рай, — нема другого раю!
Маруся. Мій сокіл тут? (До Лесі). На, одведи дітей!
Гірей. Тривай! Дай, я їх обніму...
Діти (кидаються на шию). Ой, тато!
(Маруся дивиться чуло, зрушено; Леся виводить дітей).
Маруся. Так любиш ти своїх орляток?
Гірей. О,
Як свій коран, як пахощі лілеї;
Вони твої, то досить і того...
Маруся. Мої й твої, мій любий, мій коханий,
Мій пишний пан, мій лицар дорогий!
Гірей (обніма). О, квіте мій, красо садків Єдемських!
Усе життя в тобі й для тебе... Ах,
Як серце гра, яке тут запянення!
Боюся я, позаздрить нам Пророк
І затмянить ясне, безкрає щастя...
Маруся. Чи-ж він лихий?
Гірей. Але-ж і сам Аллах.
Поквапиться на наше раювання...
Маруся. Щасливий ти, мій орле?
Гірей. Як ковиль,
Коли його вітрець гойдає тихо,
Як рибонька на волі у воді,
Як лотос той під промінем пекучим...
Ні, ні, не те! Щасливіший за все, —
За цілий світ!... Всі щастя вкупі зваж,
І їх моє, напевно, переважить...
Маруся. (обніма). О, втіхонько!
Гірей (сіда з нею на марморі). А ти, моя зоря,
Щаслива?
Маруся. Я? Коли тебе я бачу
І голубять пестую, — все тоді...
Втишається — і спогади і болі...
Гірей. Тільки тоді? (Зітха). Я радий і за це;
Але скажи, моя райська утіхо,
Чого до нас душею не лежиш,

І серденьком цураєшся? І досі
Минулого хочеш ти забуть?...

Маруся. Ох, не питай...

Гірей. Ти щось в душі ховаєш...
Виходить те, що ти не вся моя?

Маруся. Не ображайсь, тебе я...

Гірей (цілує). Дяка, дяка...
Але, красо, ти журишся, бува,
Завважив я — і слізоньки часами
Бриніли тут, (цілує) мов перли на очах:
Тебе нудьга гризе...

Меруся. Що-ж? То не диво:
Кому-ж отця і матінки не жаль?
Звіря — і те батьків своїх кохає
І памята їх ласку скільки літ...
А я-ж не звір... людина...

Гірей. Правда, правда:
Те почуття міцніще над усї;
Але цьому як пособить — не знаю...
Сюди-б усїх ласкаво запросив,
Як родичів, як рівних з нами в стані,
Придобу-б дав, всї присмаки в житті,
Права... аби тобі тим догодити...

Маруся. Мій батько вмер... і ненька, певно, теж:
Без донечки не жити їй, я знаю, —
Невольництва мого їй не знести...

Гірей. Невольництва?!

Маруся. Для неї все-ж я бранка.
Єдиний брат... та, певне, й той...

Гірей. А я?
Невже моє кохання невгасиме
Не замістить і на краплинку рід?

Маруся. То, пак, одне, а то щось инше, друге...
Щаслива я з тобою і дітьми...

Гірей. Яка-ж тобі неволя?

Маруся. Що-ж, мій орле,
У примхах тут я вільна; в мурах ціх,
Як пташка, я у клітці на припоні...

Тривай! Тебе не маю я корить,
Бо й сам ти раб своїх тяжких звичаїв;
У вас жінки рабині, а у нас
Вони в правах з козацтвом майже рівні;
У нас жона, — чи матір, чи сестра, —
По всіх світах гуляє, ходить вільно,
На бесідах з юнацтвом, на ральцях,
На весіллях, на радах навіть часом...
А у сім'ї — то мати голова...

Гірей. У нас того коран не дозволяє...

Маруся. Бой ви самі нас маєте за цяць,
Захованих для хіті потайної, —
Не за людей...

Гірей (перебива). Та ти ханиня тут...

Маруся (усміхнулась). В гаремі? Так! Старша рабиня...

Гірей. Зоре,
Не можу-ж я гарема розігнать;
Радніший би, та здіймуть ґвалт...

Маруся. Звичайно...
Я віри йму, що я одна ханим
І що тобі над силу...

Гірей. Все, що можу...
Я при тобі змінився цілком...

Маруся. За те
Й кохаю я тебе, мій місяць ясний,
Що ти не став невольників держать,
Що ти змінив жорстокості на ласку,
Що твій гарем тепер взяв людську стать...
За те, що дав єси мені двох діток
Любесеньких, гарнесеньких... та ще
За те, що ти поклявсь мені Пророком,
Що до життя вважатимеш мій край,
І що його не будеш руйновати.

Гірей. Так, кріне мій; але про те Диван
І падішах...

Маруся. Ох, бідна Україно!
Ніхто тебе не захистить, ніхто,

А всяк чига, щоб лихом дозолити...

Гірей. Все журишся... Ну, чим би ту нудьгу
Розважити? Здається-б дав пів-світа!
Закликав я сюди в гарем метців,
Щоб танцями побавили хоч трохи
Мою зорю небесну... Зволиш ти
Їх допустить на свої ясні очі?

Маруся. Що-ж? Хай ідуть!... Мене вража до сліз
Твоя тонка упадливість...

Гірей. О, щастя! (Бє в долоні).

(Зявляються одаліски і ведуть під музики східний, плавний і тихий танець).

Маруся (по танці). Спасибі! Я цим танцям не дивую:
Красиві, — так; але нема вогню...
Мов плавають лебедки тихо, чинно,
І рухами сонливими...

Гірей. Трівай,
Ми й инше ще покажемо пашині,
Цікавніше! (Бє в долоні). Покликать арабчат!

(Вбігають маленькі чорні хлопята і ведуть орігінальний танець).

Маруся (усміхається). Які смішні! Та жваві, мов ті дзиги...
Так крутяться, що й оком не змигнеш!
Але у нас танцюють в парах...

Гірей. Зараз
Я покажу тобі черкесів... Гей! (Бє в долоні)
До музики). Лезгінку тни! (Марусі) Накинь мерщій чадру!

(Вибігають одна чи дві пари черкесів і танцюють з кінджалами запальну лезгінку).

Маруся. Це гарно! От, спасибі за утіху...
Нагадує лезгінка й наш танець...
Тільки козак буйніщий... Дуже рада!

Гірей. А я й потім! (До всіх). За втіху ясній кралі
Їх наділить з скарбниці! Ласка всім! (Робить жест рукою).

(Всі виходють).

ЯВА 8.

Маруся і Гірей.

Маруся (бере за руку пашу).
Прости мою сльозу нудну — я справді
З'урочена, чи що... Ну, к'дідьку нуд! (Обніма його).
Ти, любий мій, та діточки й кохання...
Та тихая порада... мій конак...
Втішатимуть мене... і навіть з часом
Всі болещі вгамуються...

Гірей. Мій рай,
Найкращий мій з веселки ясний промінь!
Царицею ти мусиш бути тут,
Хай над усім твоя панує воля!
Я сам — твій раб! (Обніма) Ахмете! Гей сюди!

Ахмет. (З за дерева виходить).
Величній мій владико!... До послуги!

Гірей. Оповісти всіх одалісок ти,
Що над усім владичиця тут пані,
Моя ханим, моє життя, мій дух:
Усі, й я сам, коритися їй мусим,
Її наказ для всіх вас „іраде"!

(Цілує) Ну, прощавай! Мене чекають справи...
(Ахмет кланяється і одходить).
Як одженеш смутний од себе нуд,
І серденьком зріднишся з нашим краєм, —
Від радости, від щастя я умру...
Я сам піду оружною рукою,
Куди твоє жадання поведе.

Маруся. О, світе мій! Яка-ж то я щаслива! (Обнімає).

Гірей. Ховай тебе з дітками наш Аллах! (Виходить).

ЯВА 9.

Маруся і потім Ахмет.

Маруся (Після павзи). Так, справді... нуд, журбу забути треба:

Я корінем в Турецькій вже землі,
Кохання тут, і найлюбіща втіха,
І ласощі роскоші і пиха...
А там у млі за темно-синім морем,
За килимом степів... там вже нема
Ні батенька, ні неньки, а ні брата, —
Там тільки люд коханий та церкви,
Та дорога, співоча, рідна мова,
Та... ох, нехай то буде сном
В моїй душі, роскішним сном, яскравим
І мрією моїх дівочих літ!
Так, так! Розвійсь ти маревом минуле, —
Не вернешся, з теперешнім тра жить...
Час і пора туркенею ставати...
Прощай, прощай! (Замислюється).

(В цю хвилину оддалі стає чути хорову пісню, яка збли-жається і росте).

Хор (за коном). Ой у полі два явори,
Третій зелененький,
Та занедужав при дорозі
Козак молоденький... і т. д.

(Маруся, зачувши пісню, здрігнула і мов остовпіла, а далі аж потяглась невидимою силою за дорогими згу-ками, ридаючи і ламаючи руки).

Маруся (Задихаючись уривочно проміж куплетів).
Козачий спів?... З моїх країн святих?!
Ой, серце рве! Прокинулось все знову!
(За 2-м купл.) Горить... пече... Україна моя
Озвалася сльозами... застогнала! (Лама руки, потім кидається, як ужалена).
(За 3-м купл.) Ай! хто там, хто?... Мій мозок запалав...
Почувсь мені коханий, кревний голос...
Ой! Боже-ж мій! (Натикається на Ахмета)
Який співа то гурт?

Ахмет. Невольники...

Маруся (сплеснула руками). Невольники?! У пана?!
В моїм садку?! В кайданах кревний люд?

І може там... Лукаве ошукання!
Все кола йде... Веди мене до них!
(Ахмет поклонившись руша, Маруся за ним).

ЗАВІСА ХУТКО СПАДА

ДІЯ 3.

Берег моря. Кін перегорожено барканом. Зліва за ним видко садок паші. Просто за деревами видко навдалі місто. Коло моря накидано дуже каміння; невольники його зносють сюди для якогось забудовання, що роспочате.

ЯВА 1.

Сохрон, Мальований, Степан, Охрім Колій, Андрій Лобань Іван Карпенко, Запорожці. Невольники в кайданах сидать на каміннях, на піску, на роспочатій будівлі. Навдалі Турецьких два вартових. Де які перевязують рани; другі видирають шпички з тіла, де-хто щось замива, инчий палить люльку і передає один одному затягтись; де-хто щось їсть і ділиться. Степан лежить й стогне).

Андрей (по павзі зачина пісню):
Та не знав козак, не знав Сохрон,
Як славоньки зажити.
Гурт. Гей, зібрав військо, військо запорожське,
Тай пішов Турків бити. і т. д.
(Остатній куплет може затягти і сам Сохрон який осторонь сидить, зажурений).

Сохрон. — Спасибі вам братці, що про мене пісню зложили; тільки вона докір мені, та ще й великий. По своїй справі, по дорогій... підбив вас до походу, тай завів у неволю!

Андрій. — Ну, то вже Боже попущення, а бився ти, як і чортяки не бються у досвіта.

Іван. — Ха, ха! Справді голови бусурменьскі злітали, як качани! Просто аж сміх мене взяв: що обступила його сила ворожа, чисто як хмарою вкрила, а він маха, тай маха шаблею, мов блискавкою навкруги грає... а голомозі, як снопи... то там геп, то там геп!... Кричать „алла"! крутяться, та нічого не вдіють... Я задивився, залюбовав, а мене якась тварюка і шелеснула по голові!...

Андрій.—І не достав би нашого отамана ятаганом жаден псяв'іра, коли-б не накинув якийсь проклятий собака арканом.

1 Запорож. — Та й то попоборсались...

2 Запорож. — (сміється). Богато шкареберть стало...

Сохрон. — А все-ж таки затягли горлянку й звязали. Ех! уже я й пальці двом одкусив був, — думка, що стусоне кінджалом... так ні! —Живцем захотіли ироди взяти!

1 Запорож. — Звичайно, користь.. чують, кляті, що дорога голова.

Іван. — Тай добре зробили, бо то таки живий, а то-б був мертвий.

Андрій. — Живому й надія жива.

Охрім. — А мертвому лежня та чудесний спокій: спи собі, скільки влізе... безпешно!

Іван. — Добре спи, як чорти з душею мотузяться. Який же від сатани може буть спокій?

Охрім. — До козачої душі він не підступиться.

Андрій. — Оввa!

Охрім. — Не дуже й оввa! Ми за святий хрест стоімо і голови ложимо, так хрест карбіжем на душі й стоіть... от помкнеться куций її вхопити, та ба! Гляне на хрест, і хвіст під себе...

1 Запорож. — От розсказав, мов сам там був.

2 Запорож. — Звісно — характерник... чорти йому— свояки, признавався! (Сміх спільний).

Охрім. — Свояки, не свояки, а у послушенстві; ти чорта не гудь.

2 Запорож. — Звісно; чи тютюном, чи горілкою часом наділить...

Іван.—То-то, я думаю, відкиля у його добрий тютюн? Аж то—родичі! (Сміються).

Сохрон. — Ех, і люд же з вас, друзі мої, так такого катма на цілому світі: шибай-голови, лицарі, рідні, брати!

Андрій.—Не дуже, поволі! На один бік перехвалиш.

Сохрон. — Не перехвалю, брате, нема стільки сили у мові, щоб перехвалити! Та деж, сидять у кайданах, працюють як тури, без передиху, без одпочивку, гниють у тюрмі, їдять гірше за псів, поневіряються, терплять муки нелюдські — і не скаржуться, а жартують, і не клянуть призводника, а ласкаво йому все вибачають... Ох, які-ж ви, брати мої, щиросерді і який я виноватець!

Андрій. — Гай, гай, пане отамане, друже наш, брате! Та зацурай оту пісню. Ні в чому ти не повинен.. Нагнали ми холоду бузувірам поплюндрували їх кубла, з Кафи невольників слобонили чи-мало... ну наскочили на таку силу, що, мовляв, була в двайцятеро більша за нас: не диво, що вскочили і в лабети.

Іван. — За те нагулялись у волю!

Охрім.— Тай неволя ще розчудесна: і полежати у ночі можна, і під голови каміння дають, і на шпацір водять, не дають застоюватись силі козачій... єй-Богу, чудесно!.. От тільки не хвалю за звичай, що що-дня чешуть шкуру... Ще за таволгу-б я нічого, бо та тільки карбує й рубцює... вернешся до дому, то ще краще дівчата упадатимуть, бо як помережаний; а от мені не до смаку шепшина та тернина, що позаганя тобі скрізь у тіло спичок, а вони мулять... ну й знов робота: сиди й виколупуй...

2 Запорож. — Ну, тай недогадлива-ж голова! Та то-ж для забавки, щоб не нудивсь, не скучав... Адже-ж показують, що

Козак душа правдивая
І журби не має —
Горілку пє, чи нужу бє,
А все не гуляє!

Більшина. — Правда, правда!

Степан. — Ох, братця рідні, подайте води хоч крэплину: пече... вогнем жерущим пече...

(Хтось устав по воду).

Сохрон. — Он, яка добра неволя! Скільки вже лицарів перегнала вона на той світ... Натішуться назнущаються азіяти, та як завважуть, що починаєм вмерать, зараз перепродають, і у кожного гаспида лишаємо ми дорогі товариські трупи...

Охрім. — Ну що-ж, як би не приберав до себе Бог козаків, то їх росплодилося-б на ввесь світ, і стали-б вони буденною річчю, а то Бог їх держить для землі обмаль, щоб козаком всяк дорожив.

Андрій. — І покрашає ними свій рай...

Де-хто. — Так, так!

Другі. — Е, Андрій все зна, як гапликом пристібне!

Іван. — Що й казать, — зналець! (Сміх).

Степан (напився). — Я, братця, винен! Через мене, клятого, всї муки... через мене, Юду... Чує душа моя... збирається в далеку дорогу... Та коли-б швидче рушати...

Сохрон (підходить і другі). — Та заспокойся, голубе: то ти охляв... Ще може одпустить.

Степан. — Ні!... Та то-б і гаразд... тяжкий у мене на душі гріх... Здійміть, мої друзі, може легше їй буде з тілом опроститись.

Сохрон. — Та хто без гріха? Бог милосердий! А ти не надривай себе!

Степан. — Перед тобою, товарише, брате мій, найбільше я грішен.... Я — Каін, гірше Каіна!...

Сохрон. — Коли передо мною, то байдуже... Спочивай безпешно... от тобі слово козацьке, що все наперед дарую; так і Богови скажи!... (Степан обніма його і задихається).

Охрім. — От і гаразд, а то ми не попи, покути не накладаємо... Нас в решеті возити не прийдеться. От, як би пані-матка була, ту-б повозив.

Степан. — Мати моя рідненька... через мене, про-

клятого, ніженьки свої старі бє, очи виїдає слізьми... немошне тіло рве тернами, сиве волося мочить дощами... Ой, чи й жива вона, моя ненька безталанна?

Сохрон. — Не рви себе: Божа ласка над нами!... Паніматуся наша жива; чує моє серце... що вона принесе нам ратунок.

Степан. — Матінко моя! Пробач... Прости!

Сохрон. — От і я тим перед моїм товариством винен, що похопився сюди без підмоги... Загорілось серце, занялась душа... Ех, простіть мене!

Всі. — Та годі тобі, пане отамане! Всі ми запалились, всіх взяла нетерплячка.

ЯВА 2.

Ті-ж і назорця турок.

Назорця. — Гей, ви, джаври, до роботи! Вмить! (Козаки встають і починають каміння носити). Зараз мені, пси! Проворніш! Повивертались, як свині, ще й виють... От я вас повию! З шкур ремінів надеру! Повертайся, собако, повертайся! (Бє то одного, то другого).

1 Запорож. — Та не бий же, дурню, по руках і ногах, бо робити не будуть!

(Дозорця з невольниками віддаляється за кін по каміння)

Сохрон.—(по павзі). Світи сходив.. здоровя, силу стратив,

Натерпівсь мук, і все те надарма:
Я не здолав довідатися навіть,
Куди мою голубку занесли,
Де гаспиди знущаються над нею?
Тут, кажуть, десь, а саме де — не знать!
Не відаю, а чи й жива сердешна?
Напевне, ні!... Козачая дочка,
Попівського, велебного ще роду,
Скоріш порве сама собі життя,
А ніж піде невірі на поталу...
Ох, як болить це серце по тобі,
Мов камінь той лежить воно у грудіх,

Мов сіркою порючою пече!
А! Хоч-би знать! Хоч-би зирнуть на зірку!
Коли-ж нема її на світі сім,
То глянути хоч би катузі в вічі
Й панитися тієї помсти в смак,
Тоді і смерть приняв би за утіху...
А раньше, ні! О, де-ж ти зоре, де?
Хоч стогоном до мене озовися,
Хоч буйним цім ти звістку перекинь,
Защебечи хоч ластівкою зтиха...
Нужуся-ж я... ношу з собою скрізь
Тут пекло зле((показує на груди), терплю нелюдські мукі...
Коли-ж кінець? О, Боже милий, зглянься!

ЯВА 3.

Назорця, Тетеря, Панас, а далі й невольники.

Назорця. — А ти чого, собако, загулявся? Коли за тебе викупу не шлють, то роби, хоч здихай! Я з тебе, отамана, олію варить буду, джавра клятий!

Сохрон. — Коли з других вариш, так з мене й овшем. А стою я тут, бо дожидаю каміння...вони носять і возять, а я кладу: так мене будовничий поставив...

Назорця. — Будовничий! Я тебе поставлю! А це смердо, чого валяється?

Сохрон. — Не руш його, каваджа,—він слабий... може уміра...

Назорця. — Заплатили грошi за падло! Гей, рушай, хоч натішусь до твого здеху...

Сохрон. — Не руш його: я відроблю і за свій пай, і за його!

(Надходять невольники; той везе на тачці, той несе на плечах каміння; де-які вартові підганяють їх прутами).

Назорця.—(штовха ногою Степана). Вставай, собако.

Степан. — натужується встати і знов пада). Не можу. Добий!

Сохрон. — (підходить). Не руш, невірне вухо... я за його відбуду!

Назорця. — Ах ти, шайтанський послід! Так ти за його відробиш? А спиною за його хто відбудеться? На всіх вас, собак, розложить його пай, чи що?

Де-хто.—Хоч і на всіх... а вмирущого бити не можна.

Назорця. — Вас, гадин, питатись ще? Гей, всипать кожному по пять джутів добрих!

Сохрон. — Чого всім? Мені всип, коли ласка... Я за Степана беру роботу і муку його візьму... а вони тут ні причому!...

Назорця. — Гаразд! Вяжіть його до стовпа!

Сохрон. — Чого вязать? Я й сам стану!

Всі. (глухо, а далі грізніще). За що отамана? Не попустимо на знущання... жаловатись треба паші... Що се за гвалт?!

Назорця. (Бє в долоні). Гей, спаги! (Наближається турецька піхота і стає з рушницями бік невольників).

Андрій. — Ти не лякай нас спагами! Хоч і заковані в залізо, а свого отамана не дамо!

Іван. — Перебий усіх, — тоді й знущайся!

Назорця. — Бийте його, пурбегою-батогом! (Вартові замялись).

Степан — (трохи підводиться). Мене катуй, прийму за милость... Скороти мої муки... а його не чіпай!.. Не чіпай! (Плазує).

Назорця. — Що-ж ви мнетесь? Лупіть!

Невольники — грізно): Не руш!

Сохрон. — На Бога, братці! Ви накличете собі лихо... Хай на мені зірве злість!

Степан. — (трясе руками в кайданах). Не займай отамана, мого брата, який через мене... через Каіна терпить муки!... Ой!

Назорця. — Оточіть їх, спаги! (Військо обступа, але невольники просуваються). Ні з місця! Переколю всіх!

Всі. — Коли, а отамана не дамо!

Назорця. — Побачимо-ж! Я сам його покарбіжу! (У-

дарив з ненацька палицею по спині Сохрона, аж кров виступила).

Степан. — Ай! Шайтан клятий! (Бє його наручнями по голові, так що й чалма спала; але як слабий, той сам упав).

Назорця (бє його кінджалом). Собака! Пес! Здихай!

Степан. — Спасибі! (Хапається рукою за груди).

Всї. — Убив? Так смерть йому! (Кидаються).

Сохрон. — Не руш; (Підніма руку). Отамана наказ, до послушенства!

Всї. — (одступають). Наші голови!

Назорця — (мов не при собі, хитається і хапається за голову, його одводять назад, примочують голову водою і надівають чалму; пораються коло його, поки йде сцена матері з сином).

Сохрон—(піддержує Степана, який ще живий). (Спаги стоять непевно, нерішуче).

ЯВА 4.

Ті-ж і Ганна.

Ганна. — (виходить в циганьскій одежі). Гей, пани вірні, владики, і вояки великі, і ви, невольники калікі! Всім до послуги: чи погадати, чи що виливати, чи кому у слід нашептати... маю і приворот, і одворот, і заворот... і на кохання, і на ненавість... і на щастя і на погибель... і кров напускати, і кров замовляти.

Степан. — (корчучись). Ой... голос... голос! покличте... остане цконання... Боже! Прости!... Прийми!

Сохрон. — Покличте... хоч кров би спинити.

Де-хто. — Циганко, сюди!.. Замов кров!.. (Циганка підходить).

Іван. — Тут сатана отой корписнув запоясником нашого козака бранця.

Циганка. — (трівожно озирається). Де? кого?

Іван. — А он!

Циганка. — (хутко оглянувши, похитнулась, та май-

же упала й припала до Степана). Сину мій! Порадо моя!

Степан. — Ой, мамо! (Заніміли).

Сохрон. — Пані-матка?! (Ловить і цілує її руку).

Андрій і Іван. — Тихше! Щоб не догадались!

Охрім. — Обступіть! (Де-які обступають).

Ганна. — (ридаючи здержано). Згорів... Убили!... О, помсти-ж, помсти! Дитино моя, сине єдиний!

Степан. — Їх ратуйте... а мені сверть—визволення від мук... Простіть мене... мамо! Прости, брате, і ви, мої товариші!... Я гріх тяжкий ношу... покутував його... Я... я продав сестру мою Марусю.

Ганна — (сплеснувши руками). Ти?!.. Ти?!.. (Одхитнулась).

Сохрон. — Мою заручену?.. Побратим? Друг!

Всі ближчі. — Ой, гріх! Але велике й каяття!

Степан. — Простіть! Я Каін... душогубець.. зрадник і віролом! Але я знесилився од муки... Поневірявсь, смерти скрізь шукав... Не проклинайте мене, мамо, брате, друзі! Ой, тяжко з проклонами душі йти до Бога! Уже руша.. Простіть, простіть! (Лама руки в конвульсіях).

Ганна — (хмурно). Бог милосердний... милосердніший за нас...

Сохрон. — Так! Вороття нема... Прости йому Боже!

Ближчі. —Пробач йому, Господи, як пробачили ми...

Степан — (без памяти). Браття, другі, не поминайте лихом... Всіх!... Мамо! благословіть: перед суд іду...

Ганна (зрушено.) Сину мій! (Кладе руки). Іди спокійно: молитиметься мати за твою грішну душу.

Сохрон. — Брате мій! Нещасний брате!

Степан. — (простяга руки). Де ви? де? Не бачу! (Уміра).

Я В А 5.

Ті-ж і Леся.

Леся — (прибіга і пізнавши Степана, кидається з риданням). Степане!... Ой! (Зомліла. — Близші коло трупа стали навколішки).

Назорця. — (оправившись). Що там за бунт? В тюрму всіх! До росправи! (Спаги обступають, женуть невольників, які підбірають Степана). (Циганка з зомлілою Лесею іде за ними).

(Кін мінуту, чи дві порожній).

Чути за коном: Куди? Назад!

Циганки голос: Пустіть, молю Аллахом! То син мій!

Голоси. — Жени її! Геть, джавро! До шайтана!

Циганки голос: — На Бога! На Пророка!

Голоси. — Бий її джутом!

Я В А 6.

Ганна сама.

Ганна (вибіга). Мене... мене... до сина не пустили?...
Знущаючись від трупа одтягли...
О, будьте-ж ви перекляти до смерти,
Щоб цілий вік ні ви, ні весь ваш рід,
Не знали й дня щасливого, години...
Щоб муки всі, які у пеклі суть,
Невідступно, вам душу мордували...
Щоб серце вам все струпом понялось,
Щоб в печінках засіли чорні жаби,
Щоб робаки точили скрізь нутро,
Щоб в мозоку звели гніздо гадюки,
Щоб очі вам повиїдала тля!...
О, гаспиди, ненатлі бузовіри! (Павза).
Одним одна на світі сирота!
Все дороге, все рідне під землею —
І муж, і син... дочка-ж? Либонь десь тут;
Але хто зна?... Замучена, в неволі...
Відірвана на віки... все одно,
Що й у землі... і знов одна на світі!
Без сподівань і без мети... Ні, годі!
Гартоване це серце не в сльозах,
Зостанеться йому утіха — помста...
І помстою я душу вдовольню!
Але ідуть... Ховайся в серці горе,

Не проступай, для глуму, на виду! (Одступа за камінь).

ЯВА 7.

Ті-ж і Маруся з Ахметом.

Маруся. Де-ж, де-ж вони?... І беріг ось... Немає Нікого тут...

Ахмет. Але на місці сім Що-дня вони працюють, господине; Он і кіоск новий розпочали...

Маруся. Нема-ж, нема.

Ахмет. Може, погнали далі?...

Ганна. (аж кинулась). Ой, хто-ж то, хто? Пройняв мене ножем... Той голосок... Нё добачають очі...

Маруся. Я чула ґвалт і лемент...

Ахмент. Звикла річ, Може кого карали...

Маруся (сплеснула руками). О, злочиньство! Яка страшна омана!... Значить, тут Така-ж, як скрізь, дратівля мого люду?! Невольництво? О, зрада!... Спала я На подушках шовкових — і не знала, Що вся пиха і роскіш ся райська Купована за кров і сльози бранців... А може ще між ними... Боже мій!... Учувсь мені знайомий, рідний голос... Веди, веди!...

Ахмет (мнеться). Але...

Маруся. Ти чув наказ? Закон для вас — моя владичня воля!...

Ганна. (набік). Вона, вона! Моя ясна зоря! Моє дитя! Хитаюся з несили! (Заніміла).

Ахмет. Я їй корюсь, пашинє... Але й сам Не відаю, куди і як...

Маруся. Хоч в пекло!

Ахмет. Невільно тут... Забороня коран... По місту скрізь...

Маруся. (упарто). Веди, я потрібую!
Ахмет. Тривайте! Вмить! (Зобачивши Ганну).
Он хтось стоїть в кутку.
Циганка? Так, її тра роспитати,
Куди зайшла...
Маруся. Поклич її сюди.
Ахмет. Агов! Сюди!... Гей, циганихо, чуєш?
Тебе зове владичиця!...
Ганна (оправившись). Ту-ж мить.
Маруся. (до себе). З України циганка (Ахмету) Відступися!
Її сама я хочу роспитать. (Ахмет кланяється і відходить).

ЯВА 8.

Маруся і Ганна.

Маруся. Ти чула? Так? Стояв тут ґвалт і лемент...
З яких причин?
Ганна. (стає в тіні і зміня голос). Невольників навчав
Дозорця...
Маруся. Як? Завіщо? Що вчинили?
Ганна. Прийшла йому охота, ну і квіт!
Тай слід, щоб їм не вигоїлись спини...
Маруся. Напастники, кати!
Ганна. Чи-ж жаль тобі,
Яснійшая пашинє, того бидла?
Маруся. Не лай мені нещасний люд!
Ганна. Пробач,
То-ж пси лихі...
Маруся. Циганко, дякуй Бога,
Що ти либонь з України...— не то-б,
Звеліла я тебе провчити добре,
За речі сі...
Ганна. Величнійша ханим
Яснійшого владики на схід-сонці,
А що тобі гяурський дикий край —
Хіба його ти знаєш?

Маруся. (нервово). Знаю, знаю!
Ганна. Мечетій там нема, а все церкви
З хрещатими дзвіницями··· і віра
Не права там, а християнська...
Маруся. (збентежено, на бік). Ой,
Що діється зі мною? Голос... голос...
(до Циганки) Хто ти єси?
Ганна. Циганка із степів,
Знад Росі...
Маруся. Як? Знад росі?... Боже милий!
Ганна. Хіба і Рось ти знаєш?
Маруся. Знаю все.
І Богуслав...
Ганна (зближається). Так, знати, пані звідтіль?...
І не забула й досі тих країв,
За роскішю, за бучною пихою,
За втіхами, за чадом...
Маруся. Зроду ні!
Хіба здола хто витруїти з серця
Питимий рід, красу родинних міств,
Але хто ти... на Бога? Голос... голос!
Із малку він у серденьку бренів,
Під згуки ті воно жило і билось...
Циганка (зрушено). Циганка...
Маруся. (хутко підходить). Ні! Не крийся, я молю,
Не одвертай прихильного обличчя,
Не муч мене!... Я вся тремчу... Поглянь,
Моя душа щось прочува...
Ганна (невидержала, кидається і обніма). Марусе!
Маруся. Ой! Мамо! (Припада з риданнем.— Заніміли).
Ганна (по павзі) Так!... Дитино!... Моя кров!... (Обніма).
Ріднесенька, єдина!...
Маруся. Я стеряюсь... (Істерично
цілує і руки і вид, ридаючи).
Матусенько... Лебідочко моя!
Ой, як пече... як солодко... як любо!...
Це, певне, сон···

Ганна. Ні, це не сон, — жива я!
Пів-світа я сходила, щоб дізнать,
Де донечка, моя остання втіха, —
Щоб вишукать і визволить з рабинь...
Від туги я звелась на тінь, Марусе,
Від катувань постаріла вкінець...
Маруся. Ой, ненечко!... Моя порадо тиха!...
Як по тобі нудилась страшно я...
Як радісно... яке тепера щастя!
Не знаю пак, що й діється мені...
І плачу я й сміюся... Мати Божа!
Ти зглянулась...
Ганна (пільно). Чи Панні пресвятій
Ти молишся, чи може вже Пророку?
Маруся (змішалась). Невільно тут... Що-ж проти сили?
Ганна (строго). Ні!
Зламать закон, занехтувати віру
Мене-б ніхто примусить не здолав!
Маруся. Душею я все-ж та-ж...
Ганна. Так утечімо
В Україну!
Маруся. Мамусю... а дітки?
Жоною я коханого...
Ганна. Ой, доню,
Хоч пошануй... Мені-б радніще чуть,
Що згинула від ґвалту, а виходить —
Ти серденько по волі продала,
І зрадила і Бога, і дружину...
Маруся (кидається в ноги). Матусенько, простіть мені, простіть!
Погляньте ласкавим оком.... доні
Не прокленіть! (Цілує ноги). Я винна...
Серце враз...
Ганна. І ворога України покохала?
Маруся. Не ворог він!... Він присягавсь мені,
До віку край мій рідний боронити,
Не брать в ясир... в гарем...

Ганна. Ха, ха, ха, ха!
Гаразд поклявсь··· і поняла ти віри?
Маруся. Не кривдив він у слові...
Ганна. Як?! Та ти
Чи з чаду, чи сліпуєш нарочито?
Не кривдив? Ха! Та він дурив тебе,
Як те дівча...
Маруся (сплеснула руками). Ой, мамо, мамо! Що ви?!
Ганна. Так, все дурив!... І розум твій спянив
Роскошами: невольників тут сила —
Край палацу сидять вони в тюрмі.
Маруся (лама руки). Не знала я... не відала... клянуся...
Ой, лелечко!... Ой, ненечко... повір!
Яке страшне пробудження від сону...
Яка сама собі стаю гидка!
Спяніла я, чи... одібрав Бог розум...
Чи кара то за втіху грішну... Ой,
Омана зла, нечуте ошукання!
Яка-ж тепер безщасна я! Ой, чом
Мене малу ти до схід-сонця, мамо,
Не кинула в колодязь? Чом мене
Ти в пелюшках не задавила зразу?
На-віщо ти пустила на сей світ
Своє дитя, — на горе, на гризоту,
На поквіль злий... на сльози навісні?!
Ой, лелечко!... Не можу-ж я признати,
Щоб мій Гірей... щоб місяць мій ясний...
Мене дурив...
Ганна. Піди в тюрму, — там гине
Від мук тяжких хрещений руський люд,
Краса бойців, лицарство наше славне,
Що віру й край боронить від сіпак,
Що і сюди забилося з завзяття,
Щоб визволить тебе від бусурман,
Вернуть у рід Марусю Богуславку...
Маруся (не при собі). Ой лелечко, (хитається) **за мене стільки мук?**

Я буду там... я попрошу Гірея —
Він випустить... То все надужива
Без відома... його дозір...

Ганна. Ти певна?
Борониш все ти ирода пашу?!
Так похопись... бо хоче він сьогодня,
Як бунтаря, Сохрона покарать,
На люту смерть оддать твою дружину...

Маруся. Сохрон мій тут?! Дай руку, бо впаду...
Туман в очах... зомліло серце в грудах...
Не віддихну... я вся мов на ножах...
Сохрон мій тут?...

Ганна (піддержує). За всіх приймає муки.
А мій Степан, твій рідний брат, умер...
На місці сім... сьогодня.. під кинджалом
Довірного твого паші...

Маруся (несамовито). Рятуй!
Рятуй мене од пекла, милий Боже!
Я проклята... я грішниця тяжка...
Нема мені між людом рідним місця...
Віки минуть — мене клястиме люд,
Кісткам моїм не буде супокою!
З за ласощів я віру продала,
З за любощів забула край свій любий,
З за тих роскош потурчилась на вік,
Учаділа... і пяна не змогла я
Оборонить ні брата, ні орлів...
І брат умер... а той, з ким обручилась,
Вже у катів. О мамо, мамо, вбий (дає кінджала)
Свою дочку зрадливу!... Тни у серце,
Щоб на ножі все крівю запеклось!...
Геть, пріч усе! (Зрива і кида оздоби).
Запроданки оздоби,
Добуті ви за рідну руську кров...
О, як тепер ненавижу себя я,
Гидую як пашею і всіма
Невірами...

Ганна. О моя доню люба!
Маруся. Клянусь тобі цим небом пресвятим,
Клянусь судом, клянусь своїм покволом,
України покоєм я клянусь,
І славою синів її завзятих,
Клянусь отцем, — що визволю усіх.
Не допущу вже більше до знущання:
Я вимолю сльозами у паши...
А коли ні, — ключі у його вкраду,
Спяню, присплю... заріжу, задушу...
А воленьку братам моїм добуду
І помстою за муки заплачу!
Ганна. Дитя моє! Морозом битий квіте!
Прокинулась в тобі отецька кров...
Ти знов моя...знов наша...
Маруся. Україна
Не прийме вже... такої...
Ганна. Прийме, вір!
І все простить, як я тобі прощаю...
До помсти-ж!
Маруся. Так! До помсти!
Ганна. І в наш край!

—— З А В І С А. ——

ДІЯ 4.

Направо від зрителів ґанок роскішного будинку, з слупами, широким рундуком, марморовими сходами, за ним здіймаються шпилем мінарет з кружґанком. Ліворуч на другім пляні—тюрма, мури, брама... Просто — море, затока; навдалі, на другім боці затоки, видко — город, мінарети, мечети... — Вечір, а далі ніч.

ЯВА 1.

Ганна і вартовий.

Ганна. Нема її (озирається). Чи вдача, чи невдача?
Душа в мене холоне... Час іде,
Її-ж нема!... (Потім, глянувши надокола і до вартового): Гей, правовірний брате,
Куди це всі збираються?

Вартовий. В мечет.

Ганна. В яку-ж?

Вартовий. В ген ту, що мріється по той бік.

Ганна. І на довго?

Вартовий. На цілу ніч...

Ганна. А ми
Зостанемось самісенькі?

Вартовий. На вежах
По одному з вартових...

Ганна. Двоє всіх?
Ой, лишенько!... Ясний паша зволяє,
Щоб пробула я ніч з його ханим, —
То я боюсь...

Вартовий. Чого? Безпешно, пані...
Через ланцюг ніхто не пропливе,
А тут свої...

Ганна. Та чи його-ж замкнуто?

Варт. Напевно.

Ганна. Я-б хотіла позирнуть...

Ти проведеш?

Варт. Неможна...

Ганна. Маєш ліру...

Варт. Хай пані жде, як вирушать усі...

Ганна. Гаразд, гаразд! (На бік). Не вернешся ти звідтіль! (Виходить).

Хвилини йдуть, я жду, мов на ножах...
І слушний час вже близько, тільки й можно
В цю мить звольнить невольників; її-ж
Нема й нема!... Може, призналась кату
І справу тим зламала? Або й те, —
Що постеріг і він її заміри,
Тай забира з собою... Ох, біда!

(Знов визира, загляда на рундук і в двері; завваживши, що вартовий пішов обходом круг вежі, надходить крадьком до залізних дверей і тихо стука).

Голос Сохрона. Хто там?

Ганна. Це я, я — матір з Богуслава.

Сохрон. Матусенько!

Ганна. Що, кари не було?

Сохрон. Відложено через велике свято...

Ганна. Молітся! Чи знаєте пак ви,
Який у нас сьогодня день великий?

Сохрон. Де-ж знати нам! Ми погубили й дні...

Ганна. Сьогодня там в Україні великдень:
Христос воскрес!

Сохрон. Воістину воскрес!

Голоси. Во-істину!

Сохрон. Ой, мамо дорога!
Що ти мені і всім нам пригадила!
Сльозами нас умила... Тяжкий скрут!
За морем там, в коханій Україні,
І дзвін гуде, і церква сяє вся,
А тут... мури, залізо... темна ніч.

Ганна. Надія є у Бога... незабаром,
Може і вас Всевишній воскресить,

Як воскресив свого святого Сина...
Молітеся й чувайте! Але йдуть... (Відходить).

ЯВА 2.

Ті-ж і Маруся.

Маруся. Добула ось паші мого ключі —
І від скарбниць, і від тюрми, і від брами,
Що море це й причали замика...
В оцій руці — добро його, і влада,
І супокій, і самеє життя...
Я ласкою, цілунком, пригортанням
Добула їх... і мов Юда той
Передаю на згубу мого квіта...
Як боляче! Що він мені вчинив?
Кохав, жалів, всім потурав бажанням,
З мене очей не зводив, вітрецю
Не дозволяв в моє обличчя віять, —
І я за те його ще предаю...
Що-ж скоїв він? Забула. (Павза). А! згадала,—
Невольників почав держати знов,
Наперекір моїм бажанням... правда.
А може то без відома його?
Либонь що ні!... Ой, тяжко зневірятись
Тому, кому це серце віри йме;
Але про те... кров, рідна кров волає
Поквітовать неправду вікову...
Так мусить буть, нема другого шляху...
Невольники замучені на смерть,
Вони несли з-за мене катування —
Повинна я забуть себе для них...
Повинна я з грудей це серце вирвать,
Все витруїть... А далі, далі що?
Заставити умерле знову битись?
На камені садить нові квітки?
Ой, зроду ні! Се не можливе чудо!...

Ганна (підходить). Марусенько... чи вдача?

Маруся. Ось ключі...
Ганна (бере). Хвала тобі, наш милосердний Боже!...
А я уже боялась і спитать,
Як вгледіла, що ти смутна, журлива...

Маруся. То так собі...
Ганна. Звичайно, скритий страх...
Трівога теж... за близьке, світле щастя...
Бік радости часами плине сум...
(Маруся мовчить). Ти не вважай... А що-ж готова?

Маруся (не зовсім розуміючи). Я-б то?
Ганна. Еге-ж, чи все взяла? Або й то, — кинь
Здобутеє тут ґвалтом сороміцьким...
А байдаки й ґалери де?

Маруся. Ген-ген
За ланцюгом, в затоці... Всі ключі там...

Ганна. Так до тюрми!

Маруся (збентежено). Трівайте, ще-ж Паша
Не виїхав з своїм надворним військом...
Як вирушать...

Ганна. Коли-ж то, ой, коли?
Там нудяться...

Муєзін (на мінареті). „Алейкум єл, Рамзане!"
Маруся. Вже муєзін завів...
2-й муєзін. „Ля ілляга
Іля Аллах у Магомет Расуд!"

Ганна. О,
І тут, і там...

Маруся. За мить одну усі
Вже вирушать на той бік.

Ганна. Треба зараз
Поглянути, де замкнуто ланцюг? (Заходить)

Маруся. Я вся тремчу, думок зібрать не можу...
Щось давить тут і стукотить в виски:
Прощатися... Стрічатися... Ой, скрута!

Муєзін. „Ля іль Аллах у Магомет Расуд!"

ЯВА 3.

Маруся і Гірей.

(Мінарети осяюються один, другий, третій; меєзіни перекликаються. Спаги в глубині сцени шикуються. Виходять пишного коня Гірею. Сам він виходить з палацу).

Гірей (до війська). До лав!
Офіцер. До лав! (Військо шикується)
Гірей. Батавою!
Офіцер. Батава!
Гірей. В Алі в мечет ходою! Гей, рушай!
(Військо вируша, Гірей підходить до Марусі).
Не хочеш ти в мечет? Сьогодня-ж свято...
Маруся. Не можу я покинуть... щось дітки
Мов-би слабі... чи пристріт то, чи зуби...
Гірей. Так зоставайсь, ховай вас всіх Аллах!
Без тебе так мені нудливо їхать,
Що й свято це не в свято... Цілу ніч
Далеко буть... без квітки, без перлини,
Без радости, без втіхи всіх утіх.
Маруся. Що-ж станеться?
Гірей. За спокій я безпечен, —
І ящірка не прошмигне сюди...
А все-ж добу ти будеш в самотині.
Маруся. Доба не вік...
Гірей. Для мене — довгий вік...
Маруся. То не гаразд... Людина — на хвилину:
Життя у нас, як павутина, — вмить
Його порвать здолає подих вітру...
Гірей. (збентежено бере її за руку). Яку сумну розмову завела...
У мене й так журба чогось на серці, —
Чи пречуття, чи за тобою пуд?
А ти іще про смерть. Хвилини навіть
Не проживу без тебе... Не здрігне
Оця рука порвать життя нікчемне,

Коли-б мене хотів скарать Аллах...

Маруся. (зрушено). О, любий мій, час гоїт наші рани.

Гірей. Марусе?! Ти так думаєш?...

Маруся. Усі
Говорять так...

Гірей. Та не усі так чують...
З тобою я душею зливсь на вік:
Порвеш одну — порветься й друга разом.

Маруся. А там... на тім показує на небо) чи будуть вкупі знов?

Гірей. Аллах злуча коханців на тім світі...

Маруся. Так нас ніхто не може розлучить...

Гірей (цілує). Ніхто й ніщо!

Маруся. (гірко). От тільки прикро й смутно,
Коли в житті ламаються слова
І западa їдке зневіря в душу, —
Так боляче!...

Гірей. (збентежено на бік). Невже вона все зна?
(До неї чуло). Не вільні ми, моя голубко тиха,
В окружнім злі; не переробиш всіх...
Не зміниш враз звичаїв, обичаїв...
Без відома дозорець гне своє...

Маруся. Я певна... Так! Тобі я хочу вірить
Ти щирий...

Гірей. Вір! Язик мій лжі не зна,
І серце се тільки тобою бється.

Маруся. О любий мій, коханий, золотий!
Як я тебе люблю!

Гірей. Моя богине!...

Маруся. Візьми, волю, від мене клятьбу злу,
Пекельную, страшенну, невблагану, —
Що ні за що, ні для яких потреб,
Ні для яких волань чи обовязків...
Що ні для сліз, ні для проклонів... Ні...
Ні для всього святого... а тебе я
Не кину тут, не зражу...

Гірей. Що ти, що?!

Не тямишся... зтурбована... в трівозі...
Ти щось таїш?...

Маруся. Нічого не таю
Й не відаю нічого, присяй-Богу...
Щоб не простив мені гріхів благий,
Щоб проклята була я на тім світі,
Щоб Пресвята, Пречиста...

Гірей. Схаменись!

Маруся. Щоб діточок я любих...

Гірей. Годі, годі!
Тебе либонь збентежив сон страшний,
Чи око зле; я помолюсь Пророку,
А ти вблагай своїх святих: Господь
Для всіх один. Ну, зоставайсь щаслива!
(Обніма).

Маруся. Прощай, прощай! (Кидається нервово).
Стій, ще на мить одну!
Дай глянути в твої хороші очі...
Ясні, ясні... я вірю їм!... Нема
Лукавства в них...

Гірей. Найпаче проти тебе.

Маруся. Мій соколе! (Обніма).

Гірей. Ну, поцілуй діток
І зоставайсь щаслива! (До конюхів). Гей, Арапа!

(Підводют йому коня. Він сіда і робить рукою прощальний знак).

Маруся. (знов кидається, хапа за стремена).
Стій, потрівай! Погляну ще хоть раз,
Щоб на весь час в душі відбились риси
Прекрасного та любого лиця...

Гірей. Марусенько! Та що з тобою, пробі?
Лякаєш ти... Чи часом не слаба?
Чи чується тобі нависле лихо?

Маруся. Ні! ні! Не те...

Гірей. Так заспокойсь!

Маруся. Ще раз

Дай обніму! (Паша цілує). Ну, а тепер доволі!
Хай криє Бог тебе від всяких бід! (Паша по-
їхав).
Прощай навік, мій соколе, мій раю!
Марусі вже тобі не пригортать,
І не почуть навік її воркоти...
Ох, занімій-же серце! Чую я,
Що вже тобі не довго тріпотатись, —
Натішилось, — ну радості й кінець:
Вона й зліта до нас тільки на хвилю...
Ох, а про те... як тут пече! Вогнем
Проймає скрізь... непереможна мука. —
А! мати он... Вже близиться кінець!

Я В А 4.

Маруся і Ганна.

Ганна. Приспала я вартового і з гака
Зняла ланцюг, і він шубовснув в море...
Тепер скоріш, не тратьмо ми часу...
Де від тюрми тут ключ?

Маруся. (показує) Ось, ось-де він,
Ви одімкніть... а я мерщій з бройниці
Мушкетиїм і зброю принесу...

Ганна Гаразд! Хапайсь, моя єдина доне,
Українко найщирша... О, за це
Твоє імя не вмре у рідній краї,
А буде вік честитись у піснях! (Пішла до
тюрми).

Я В А 5.

Маруся сама.

Маруся. (по паузі). Для неї так, для України неньки,
Охвіровать повинна серце я:
До матері любов є найсвятіша,
Всі почуття схилятись мусять їй...

Повинні... ах! А часом сей повин
Такий тяжкий... від смерти навіть тяжчий.
Сімя і рід... отчизна, любий край,
Хрещенний люд — все кревне... але діти?
До них любов од Бога — те-ж свята:
Як матері зректися гріх пекельний,
Так і дітей... О, Боже всеблагий!
Настав мене і виведи із нетрів
На шлях правий... я в немощі слаба...
Від мук тяжких зомліла серцем кволим...
Ах, що чинить? Отчизна, рідний край —
Для тебе все... Нема чого вагатись! (Хутко виходить).

ЯВА 6.

Ганна, Сохрон, Іван, Охрім і другі невольники.

Ганна (одмика двері в тюрмі).

Ганна. Христос воскрес! Ви вільні, мої діти,
Хапайтеся: Україна вас жде!

Сохрон (виход). О, Господи, яка нежданна радість!
Тебе, тебе прислав воскреслий Бог!

Всї. (цілують Ганні руку). Заступнице, ратовнице ти наша!
Хай радості воскреснуть знов тобі!

Андрій. Як нас тепер із мертвих воскресила.

Іван. Не стямлюсь я!

Сохрон. Се чудо із чудес!

Ганна. Вчинила все Маруся Богуславка,
Дочка моя, а вам усім сестра:
Ключі вона украла у Гірея
Від кайданів і від тюрми... Вона,
Як і була, є щира Українка! (Передає ключі).

Сохрон. Зоря моя! Мій сонця-правди світ!
І воля знов, і неомірне щастя!
Нежданний рай! Стеряюсь я!

Андрій. Тривай!

Від втіхи? Ні!

Охрім. Марусі Богуславці
Хвала!

Іван. Хвала!

Всі. Хвала і слава ввік!

(Невольники хапливо починають одмикать кайдани; деякі терпугом перепилюють, а де-хто камінем розбива).

Андрій (дивится на ноги). Чи ба які, аж сині від заліза!...

Іван. Не встою, ні! (Пробує ходить).

Охрім. Не зручно, бра, ходить!

1 запор. Мов не свої...

Андрій. А й справді...

2 запор. Дибки, дибки!

Сохрон. То звикли так до кайданів...

Охрім. Не диво,
Звикають же панни всі до наручень...

2 запор. Чи до перстенів... воно таки й краса!

Іван. Та що й казать — велике діло звичка!

Андрій. До голоду, наприклад...

Охрім. Чи й до лоз!

1 запор. Тобі того ще закортить і дома!

Охрім. А що-ж, коли за возом бігти звик,
То побіжиш і за санками...

Всі (сміються, тупають ногами). Правда!

Сохрон. Помолімся Творцеві щиро ми,
Що зглянувся на наше бідування
І визволив нас з кайданів тяжких...

Всі (стають навколішки, співають, чи промовляють).
Тобі Христе, що встав живим із гроба,
І смертію що смерть поправ — хвала!
Учуй, благий, молитву нашу щиру
І ласкою до дому нас керуй! (Встають).

ЯВА 7.

Ті-ж і Маруся з Лесею.

(Виносять всяку зброю).

Маруся. Ось зброя вам, брати мої і друзі!
Беріть її, кому що по руці —
Од ворога й на ворога, вет за вет!

Всі. Хвала тобі і слава, сестро люба! (Кидаються і розбирають зброю).

Леся. Усіх локшіть... гадюк і гадинят!
Все місто вам до плюндрования!

Ганна. Лесю!
Красо моя безщасна! (Обніма).

Леся. Мамо, я
Для помсти-но зосталась жить на світі!
(Ганна обніма Лесю і потіша).

(Невольники розбірають зброю, пробують, чи зрушна).

Маруся. (стоїт осторонь і не підійма очей, мов присуджена смерті).

Сохрон. (підходить до неї нерішуче).
Марусенько! моє подружжя любе,
Мій тихий рай... невже не пізнаєш?

Маруся. (злякано). Сохрон мій?! Ай!

Сохрон. Бач, як змінило горе...
Калікою став, старцем.

Маруся (сплеснула руками). Боже мій!

(Ганна щось тихо говорить Лесі; та біжить до мінаретів, витяга з схову кілька факелів, передає Ганні і де-кому; запалює свій, біга на мінарет і маха ним, радісно показує, що запорожці вже тут. Далі збіга із юрбою кидається в палац, а Ганна в тюрму).

Сохрон. Пізнать мене неможна, але серце
У мене те-ж, як і було колись,
Та-ж і душа незмінна, незрадлива...

Тебе, зорю, кохаю тільки більш, —
Розлукою кохання наболіло...

Маруся. (до себе). Не стямлюсь я... холоне в жилах кров
І на вустах німіє слово...

Сохрон (підходить). Рибко!
Ти вся тремтиш, немов морозить страх...
Зі мною ти не привіталась навіть?...

Маруся. Негаданне... спітканя... подив... жаль...
Все зрушило...

Сохрон. І тільки подив?!

Маруся. Друже,
Я рада страх, що ти живий зоставсь,
На єлавоньку... Україні бідній щастя...

(Через кін прокрадається кілька козаків то сюди, то туди, з факелами, ножами, а далі стає тихо, і Маруся з Сохроном самі).

Сохрон. Україні!

Маруся. Україні і мені...
Бо я тебе, як лицаря, як брата...
Я рада (простяга руки)

Сохрон (бере їх). Ох, Ох, не радуються так...
Нам Бог велів і инак привітатись:
Стояли ми на рушнику святім,
Пред Господом в коханні присягались...
І злучені святим кільцем навік...
Ось перстінь той, завязаний в сорочку, —
Як святощі його ховаю я,
З клейнодом цим до смерті не розстанусь...
А де-ж то твій?

Маруся. Пограбили моє...
Це все чуже... як у рабині...

Сохрон. (рванув себе за чуприну). Доле,
Яка-ж ти зла! У пеклі був мій рай...
Але душа твоя зосталась вільна, —
Скалічити ніхто її не зміг?...
І серденько все-ж наше, рідне...

Маруся. Друже!
Душа все та-ж, а серце — мертвий струп:
Від мук страшних зотліла я...
Сохрон. Голубко!
Мине біда — і оживеш...
Маруся. Ой, ні!
Не оживать вже мертвому до суду...
Сохроне мій, не та вже я, не та!
Убита вже Маруся Богуславка,
А це стоїть потвора...
Сохрон. Не вражай!
Для мене ти та-ж сама, як і перше,
Ще більш либонь тебе кохаю я,
Моя красо, мій квіте!
Маруся (лама руки). Боже милий!
Поглянь, пожалься! Для чого, брате мій,
Не викинув ти з серця тієї бранки,
Що згинула в Турещині? На що
Ти в памяти держав мене аж досі?
Час гоїть же всі врази і стира
Всі спогади, всі почування наші...
Сохрон. Марусенько!
Маруся. Ох клята, клята я!
Не можу вже я серцем відізватись —
Нема його!... Забудь мене, забудь!
Не можу я твоєю, друже, бути...
Не можу, вір.. не стою я тебе...
Ганеба брать таку собі в подружжя:
Я у паші рабинею була,
Коханкою...
Сохрон. О, ирод! Звір неситий!
Нетреба, цить!.. То був нелюдський гвалт...
Про його я не хочу й знати: крівю
Ворожою я змию ту ганьбу...
Але тебе... ти неповинна в тому...
Такая-ж ти, як і була...
Маруся. **Ой, ні!**

Я від паші двох діток маю...

Сохрон. Пекло!
Ай, як пече! Пять літ скорбот страшних
І катувань немилосердних, лютих —
І все те зніс... Для чого, Боже мій? —
Щоб скоштувать іще такої муки,
Якої, вір, і в пеклі не бува!

Маруся. Покинь мене, забудь і залиши...

Сохрон. Що Бог зєднав, того не розєднати...

Маруся. Ой, го́ренько! На-що тобі така?
Візьми другу, хорошу, чесну дівку, —
В Україні богато є квіток,
І кожна з них вважатиме за щастя...

Сохрон. Не треба їх! Це серце навісне
Не міниться; кого вже покохало,
То й до труни кохатиме... Хоч бий,
Хоч рви його на шмаття, хоч залізом
Пройми наскрізь, хоч вугіллям печи, —
До другої воно не затріпоче...
Не зміниться, як гадина...

Маруся (гірко). Як я?!
За те, що я дітей своїх кохаю,
Що в пелюшках не задавила їх?!

Сохрон. Пробач мені, прости за прикре слово:
У печінках то запеклася кров
І мукою страшенною озвалась...
Пробач поглянь... покинь отих щенят, —
То гвалту слід... Що-ж проти сили вдієш?
Ти горлиця, яка була й колись,
Ти як кришталь і чиста, і прозора,
За перший сніг біліша серцем ти...
Клянусь тобі, я ро́змочу сей мозок,
Коли він що, хоч потай, спогада.
Щість зойшлих літ минуло геть без сліду —
Їх не було... їх з намяти зітру...
Учора ми з тобою обручились...
Учора, вір... Малжонка ти моя!...

Покинь... турчат, і все минуле згине!...

Маруся. Дітей своїх? Свою-б то душу й кров?
Та швидче я з грудей це серце вирву!
Ти правиш те, на що не піде й звір.
Не відаєш, що матір чує в дітях?
В них все життя, всі думи, всі гадки,
Всі материні найкращі поривання,
Утіхи всі, і радощі земні,
І памятка перебутого щастя...

Сохрон (хапа її за руку):
Так щастя? А?! Зазнала, значить, втіх?
Учаділа від пестощів... з коханцем?
Мене-ж... ха, ха!... забула? Продала
І честь свою, і гонор мій, і Бога,
І всі клятьби невірі з-за роскош?
Змія! Убить! (Добува запоясника).

Маруся (розпахує одіж). Пройми це серце наскрізь,
Нехай воно заклякне у крові!
О, буде то мені ратунок в скруті!

Сохрон (кида ніж). Кінець всьому! Тут пустка! (На перса).

Маруся (по павзі). О, прости!
Бог попустив, чи сатана піднадив...
Я не змогла перебороть жаги,
Яка мене зненацька охопила:
Чи чарами це серце понялось,
Чи хто наддав мені отрути-зілля,
Чи нашептав... — не відаю... а вмить
Вогнем занявсь мій мозок... кров збуяла!
Любила перш, як друга, я тебе,
Як лицаря, як брата... а кохання
Іще тоді не відала цілком;
Але воно озвалось самовладно
І всю мене спалило на нівець!

Сохрон. І ти забуть невіри не здолаєш?
(важко дише). Дітей... турчат покинуть...

Маруся (сплеснула руками). Боже, ні!

Над силу то, над силу!

Сохрон. А! так годі-ж!
(Добуває шаблю). Поквітовать з ним горе!

Маруся (кинувшись уздріла, що палац горить; хапа Сохрона за руку).
Ай! Рятуй!
Горить палац... із вікон дим і пломінь!
Ой, діти там! (Біжить). На Бога! Пробі!
(Кидається в двері; але вони затасовані і горять; пробує марно влізти в вікно).

Сохрон (спочатку остовпів, але зараз до Марусі). Стій!
Погинеш враз!... Я вирятую діти...
Іще тобі в останнє послужу
Своїм життям огидлим!

ЯВА 8.

Ті-ж і Ганна.

Ганна (перебіга кін). Помсти! помсти!

Сохрон. Гей матінко! Марусю стережіть,
(держучи Марусю). Не випустіть, бо кинеться у пломінь...
А я мерщій... (Вскакує в двері, що горять).

Маруся (пручається). Пустіть!... Ой, мене... там
В вогні... в диму... мої кохані діти...
Моє життя!... Кричать... мене зовуть...

Ганна (держить). І ти для них... дла тих байстрят на згубу
Дружину ще послала? О звіря!
Зламала все, збруднила честь жіночу...
І зрадила дружину, віру, край...

Маруся. Ой, леле, ні! Україну люблю я...
Але-ж і їх, моїх діток, люблю...
Не можу їх покинуть! Мамо, мамо!
Ти-ж видаєш любов оту й сама!

Ганна. Покинь їх тут...

Маруся (рветься). Пустіть! Пустіть на Бога!

Ганна. Не вирвешся!... (Удержує).

ЯВА 9.

Ті-ж і Леся з невільниками.

Леся (вибіга з факелом).
До помсти, гей! Плюндруйте! Місто ваше!
Ганна (до них). За сором, глум, замучений наш край!
Щоб тямились!
Леся. За мною, браття милі!

(Всі з гуком забігають. Чути за коном гвалт, лемент; тюрма, мечеті горять. Жарке зарево обійма весь кін).

ЯВА 10.

Ганна, Маруся, а потім Сохрон.

(В палаці щось рухнуло. Полумя язиками вибуха з вікон. Почувся крик).
Маруся (божевільно). Пустіть!... Горять... і я до них.
Ганна (не пуска). Ні, ні!
Маруся (бється). Пожальтеся!... Вже кучері шовкові
Поняв огонь... До мене рученьки
Там в лементі нещасні простягають.
(Рветься). Ой, пробі, ой! (Грізно). Не мати ви! (Вириває ться).
Ганна. (зрушена, кидається). Ні, стій,
Моє дитя! Я, я піду... я — мати!!
Сохрон (показується з дітьми на руках у дверіх).
Живі дітки!... Візьми їх! (Ставить).
Маруся (кидається навколішки, обніма ноги Сохрону. (Діти тремтять). Боже мій! (Припада до дітей. Лемент і гвалт мов віддаляються).
Ти... ти мені? Що зрадила?... Не можу...
Розірветься вже серце... О, мої
Любесенькі, милесенькі... хороші!
(Обніма, пригорта).
Ганна. Невже й тепер за вчинок сей святий

Не кинеш їх?

Маруся. Ой, леле! Мамо! Друже!
Вони зрослись з цим серцем навісним...
Для матері всі діти рівні, любі...
Я гріх тяжкий терпіла за для них,
Під серцем їх носила... Муку, сором...
Все вивесли — за усміх дорогий:
В їх очах — рай, в їх голосках — музика,
В орлятах цих — всі радощі мої!
О зірочки, о мої ясні квітки,
Як вас люблю!

Ганна. Так ти лишишся тут?
І лицаря — дружину зацураєш,
Та ще яку дружину?!

Маруся. Боже, ні!
Моє життя... і серце недобите...
І вся душа його — за них, за них!

Сохрон. Марусенько! Чи-ж переможеш муки?
Безвинна ти... То доля навісна
Оповила в таке нас горе...

Маруся (простяга руку). Друже!

Сохрон (палко). Не можу я і вірить у той рай...
Ох, а коли-б... — усе, усе забуду...
Їх полюблю... себе переборю...

(Рішуче) Бери дітей!

Маруся (кидається). Мій любий!

Ганна (зупиня строго)). Зглянься, доню!
Навіщо нам сей поквіл, глум і гріх?
Невже йому (на Сохрона) віддячиш так жорстоко?
Кохає-ж він... Образа в них...

Маруся (стерянко). Ох, так!
А я... Ой, що-ж?... Я все зроблю... я мушу...

Ганна. Та й їм, діткам, тут краще у паші.

Сохрон. Хай візьме їх... Хай українці будуть
І вороги напастникам!

Маруся (бореться з собою) Ой, ні!...

Не слід... вони... Ох, мати правду кажуть...
Так я сама... Ой, діточки мої! (Обніма).
Прощайте! Я... (припада) вас більше не побачу!
(Пригорта).
(Встає, хитається). Тепер — твоя! (Мліючи трохи не впала).

Сохрон (підхоплює, держить). Моя! Моя! Моя!

ЯВА 11.

Невольники.

Андрій. Все скрізь пала, добро вже на „байдарах".
Сохрон. На байдаки! До дому!
Леся. Слава всім!
(Всі вирушають до моря).
Ганна (Марусі). Ну, поспішай!
Сохрон. Вона слаба, зомліла...
Я на руках... (Хоче взять).
Маруся (прочумалась, жахнулась). Ой, пробі! Дайте раз...
Хоч раз один... останній... приголубить
Моїх діток! (К идається до них).
Мої, мої! (Пригорта).
Діти (ввесь час тремтіли перелякані). Ой, мамо!
Не кидай нас!
Маруся (не при собі). Хай вас Господь...
Ганна (одрива її від дітей). Хапайсь!
Голос Охріма. Отамане, хутчій, бо чути голос:
Гірей паша либонь то поспіша!
Маруся. Ой, діти... він! (Її майже тягнуть).
Сохрон (одгукує). Рушайте всі! Я зараа!
Я понесу її мерщій!
Маруся (вириває ться). Ні, ні!
Нема снаги... немає в мене сили!
Розшарпані — і серце і життя!
Не можу дать тобі я щастя, втіхи:

Тут діточки... тут батько любий їх...
Там мати, люд, дружина, край коханий...
Яка-ж мені порада, друже мій?
Одна пудьга один проклон і горе!
(Тне себе кинджалом).

Сохрон. Марусю! (До неї, піддержує).
Ганна. Ай!
Маруся (умираючи). Не прокляніть мене!...
І їх... і їх... (Витягується).
Сохрон. (кладе її; сам стоїть камінем).
Умерла! Боже!
Ганна (припада з риданням). Доню!
Дитя моє! Моя нещасна кров!
(Павза. Чути, як одчалюють чайки. — Тихий покрик):
„На весла! Разом! Наляж!"

(Полумя розжеврює. Мінарети займаються).

Сохрон (падає перед трупом на коліна).
Прости мене!... Я теж твоїм був катом...
Не перемігсь... і квітоньку скосив...
Не проклинай! (З сльозами). Яка бліда, хороша.
Мольба її застигла на виду,
А рученькі безвладні... (Рішуче): Мамо, мамо!
Беріть дітей: душа її у них...
А я — цей скарб... (Підніма труп). (Ганна пригорта дітей). О мій підбитий квіте!
Клянусь ховать твій заповіт по вік,
Твоїх дітей любить, як найрідніших,
Українці й їм — віддати все життя!

(Палац і тюрма валються в огні. Навдалі розлягається гук гармат).

—— ЗАВІСА ХУТКО СПАДА). ——

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 082572535